

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

VLOGA JAVNIH DEL V KRIZNIH RAZMERAH

Ljubljana, junij 2010

NATAŠA MARČEC

IZJAVA

Študent/ka **Nataša Marčec** izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom **dr. Zarjana Fabjančiča** , in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 23. junij 2010

Podpis: _____

KAZALO

UVOD.....	1
1. JAVNA DELA V ZGODOVINI	2
1.1 ZAČETKI JAVNIH DEL.....	2
1.2 RICARDO – MALTHUSOVA POLEMKA O SAYEVEM ZAKONU TRGA.....	2
1.3 POMEN KEYNESA V EKONOMSKI TEORIJI.....	3
2. GOSPODARSKA KRIZA, NEW DEAL IN JAVNA DELA	5
2.1 GOSPODARSKA KRIZA	5
2.2 VZROKI ZA NASTANEK KRIZE.....	5
2.3 NEW DEAL.....	7
2.4 PROGRAMI JAVNIH DEL V OKVIRU NEW DEALA.....	12
2.4.1 <i>Public Works Administration (PWA)</i>	12
2.4.2 <i>Civil Works Administration (CWA)</i>	12
2.4.3 <i>Work Progress Administration (WPA)</i>	13
2.4.4 <i>National Youth Administration (NYA)</i>	14
2.4.5 <i>Civilian Conservation Corps (CCC)</i>	14
2.4.6 <i>Tennessee Valley Authority (TVA)</i>	15
2.5 KONEC NEW DEALA.....	16
2.6 POMEN NEW DEALA	16
3. POLITIKE USTVARJANJA DELOVNIH MEST IN JAVNA DELA V ZDA PO NEW DEALU	17
3.1 OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE IN PO NJEJ.....	17
3.2 POLITIKE USTVARJANJA DELOVNIH MEST V 60. IN 70. LETIH 20. STOLETJA.....	20
3.4 VPLIV VOJN IN RECESIJ NA BREZPOSELNOST.....	21
3.5 JAVNA DELA V ZDA OD LETA 1990 DO LETA 2006	24
4. JAVNA DELA V SLOVENIJI.....	26
4.1 PREGLED RAZVOJA JAVNIH DEL OD LETA 1991 DO 2009	27
4.2 PROGRAM JAVNA DELA ZA LETI 2009 IN 2010	37
4.2.1 <i>Pravna podlaga</i>	37
4.2.2 <i>Vsebina programa javnih del po področjih izvajanja</i>	37
4.2.3 <i>Partnerji pri izvajanju programa javnih del in njihova vloga</i>	38
4.2.4 <i>Vključevanje brezposelnih oseb v programe javnih del</i>	40
4.2.5 <i>Ciljna skupina programa in čas vključenosti brezposelnih oseb</i>	41
4.2.6 <i>Pravice in obveznosti v javna dela vključenih brezposelnih oseb</i>	42
4.2.7 <i>Financiranje programov javnih del</i>	43
4.2.8 <i>Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010</i>	43
SKLEP	45
LITERATURA IN VIRI.....	46
PRILOGE.....	1

KAZALO SLIK

<i>SLIKA 1: POSLOVNA DEJAVNOST OD LETA 1919 .....</i>	<i>22</i>
<i>SLIKA 2: DRŽAVNI IN LOKALNI IZDATKI ZA JAVNA DELA V LETU 1990 IN OD LETA 1995 DO LETA 2006 V MILIJONIH AMERIŠKIH DOLARJEV.....</i>	<i>25</i>
<i>SLIKA 3: DRŽAVNI IN LOKALNI IZDATKI ZA JAVNA DELA V ZDA V LETU 1990 IN OD LETA 1995 DO LETA 2006.....</i>	<i>26</i>
<i>SLIKA 4: GRAFIČNI PRIKAZ GIBANJA ŠTEVILA PROGRAMOV JAVNIH DEL OD LETA 1991 DO LETA 2009.....</i>	<i>34</i>
<i>SLIKA 5: GRAFIČNI PRIKAZ ŠTEVILA VKLJUČENIH V PROGRAME JAVNIH DEL IN ŠTEVILA TISTIH, KI SO SE KASNEJE REDNO ZAPOSILI ..</i>	<i>35</i>
<i>SLIKA 6: STRUKTURA UDELEŽENCEV JAVNIH DEL PO STAROSTI V LETIH OD 1994 DO 2009.....</i>	<i>35</i>
<i>SLIKA 7: STRUKTURA UDELEŽENCEV JAVNIH DEL PO SPOLU V LETIH OD 1994 DO 2009 .....</i>	<i>36</i>
<i>SLIKA 8: STRUKTURA UDELEŽENCEV JAVNIH DEL PO KVALIFIKACIJI V LETIH OD 1994 DO 2009 .....</i>	<i>36</i>
<i>SLIKA 9: STRUKTURA UDELEŽENCEV JAVNIH DEL PO TRAJANJU BREZPOSELNOSTI V LETIH OD 1994 DO 2009.....</i>	<i>37</i>

UVOD

Visoka raven zaposlenosti oziroma nizka neprostovoljna brezposelnost je, poleg rasti outputa in stabilne ravni cen, eden izmed treh ciljev makroekonomske politike. Kot sestavni del ukrepov, s katerimi države v sodobnih tržnih gospodarstvih rešujejo problem brezposelnosti, se je uveljavila aktivna politika zaposlovanja, katere del so tudi javna dela.

Namen diplomskega dela je predstaviti programe javnih del in njihovo vlogo v obdobju velike krize v ZDA, povzeti dogajanje z javnimi deli od New Deala do danes ter opisati javna dela v Sloveniji od osamosvojitve dalje. Cilj diplomskega dela je predstaviti pomen javnih del v razmerah, ki povečujejo brezposelnost.

Najbolj znan primer javnih del v zgodovini zavzemajo javna dela v času velike krize v ZDA v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko je predsednik Roosevelt s paketom reform imenovanih New Deal v reševanje krize aktivno vključil državo. Javna dela pa so poznali že mnogo prej, zato v prvem poglavju predstavim, kako daleč v preteklost segajo začetki javnih del. Ker pa se mora vsaka razprava o makroekonomski politiki začeti z Johnom Maynardom Keynesom, v prvem poglavju predstavljam tudi pomen Keynesa v ekonomski teoriji.

V letu 2008 so se ZDA ponovno soočile z recesijo, ki jo mnogi ekonomisti in analitiki primerjajo z veliko krizo v tridesetih letih 20. stoletja. V drugem poglavju povzemam vzroke za nastanek krize v tridesetih letih prejšnjega stoletja, opisujem reševanje krize s programom New Deal ter predstavljam programe javnih del v okviru New Deala. Na koncu poglavja ovrednotim pomen New Deala.

V tretjem poglavju povzemam, kaj se je dogajalo s politikami ustvarjanja delovnih mest po New Dealu. Združene države Amerike so se v 20. stoletju soočale s številnimi recesijami, najbolj skrb vzbujajoča posledica vsake recesije pa je rast stopnje nezaposlenosti. Pokazati skušam, kako so politike ustvarjanja delovnih mest povezane z recesijami, ki imajo za posledico višjo brezposelnost, in vojnami, za časa katerih stopnja brezposelnosti praviloma upade. Podrobneje prikazujem izdatke za javna dela v ZDA od leta 1990 do leta 2006 po kategorijah.

Četrto poglavje je namenjeno predstavitvi javnih del v Sloveniji od osamosvojitve dalje in povzetku Programa javna dela za leti 2009 in 2010. Stopnja brezposelnosti se je od zadnjega četrletja 2008 do vključno aprila 2010 kot posledica neugodnih gospodarskih razmer, ki z zamudo sledijo svetovni finančni krizi, stalno povečevala, na kar se je že v letu 2009 odzvala tudi Vlada RS s Spremembo Programa javnih del 2009/2010 za leto 2010.

1. JAVNA DELA V ZGODOVINI

1.1 ZAČETKI JAVNIH DEL

Pojem javnih del se najpogosteje povezuje s svetovno gospodarsko krizo v tridesetih letih prejšnjega stoletja in Rooseveltovim programom za izhod iz krize, imenovanim New Deal, vendar pa je ideja, da se z javnimi deli lahko ublaži brezposelnost, stara kot egipčanske piramide in spremlja ekonomska dogajanja od faraonskega Egipta, stare Grčije in Rima, ko so javna dela predstavljala težko fizično delo v kmetijstvu ali gradbeništvu in so bila celo domet prisilne vloge države nad brezposelnimi prebivalci, preko izgradenj katedral v srednjem veku, pa vse do Uprave doline Tennessee, največjega projekta javnih del v zgodovini, ko so bila leta 1933 v ZDA za časa velike krize organizirana javna dela velikega obsega kot makroekonomski ukrep za reševanje množične brezposelnosti in oživitve gospodarstva. Danes pa so javna dela del aktivne politike zaposlovanja in predstavljajo intervencijo države na mikroekonomski ravni. Z njimi namreč razvite države rešujejo problem brezposelnosti, lokalni skupnosti pa zagotavljajo tiste komunalne in druge storitve, ki bi ji bile sicer nedostopne, ker so tržno nezanimive.

Javna dela v ZDA v obdobju velike krize zavzemajo najpomembnejše mesto med javnimi deli v zgodovini in imajo izredno pomembno vlogo v razvoju ekonomske misli.

V zgodovini ekonomske misli so se resnejše razprave o javnih delih začele šele v začetku 19. stoletja. Francoski ekonomist Jean-Baptiste Say (1767 – 1832) je zagovarjal stališče, da se pri vsaki proizvodnji ustvari vrednostno enaka količina dohodka, ki omogoča, da se proizvedeni output tudi kupi. Splošne realizacijske krize v svobodnem tržnem gospodarstvu naj bi bile s tem izključene. Sčasoma je to stališče dobilo naziv Sayev zakon trga in se je v ekonomski teoriji do danes ohranilo v obliki, da si ponudba ustvarja svoje povpraševanje.

1.2 RICARDO – MALTHUSOVA POLEMKA O SAYEVEM ZAKONU TRGA

Številne polemike o Sayevem zakonu trga še danes niso zaključene, v začetku 19. stoletja najbolj aktualna pa je bila Ricardo – Malthusova polemika o Sayevem zakonu trga. Thomas Malthus (1766 – 1834) je v svojem delu *Principles of political Economy* (1820) razvil in utemeljil koncept efektivnega povpraševanja, s katerim je učinkovito kritiziral Sayev zakon trga z argumentom, da edino zanesljivo efektivno povpraševanje v ekonomiji predstavljajo delavske mezde. Kapitalisti namreč večino svojih dohodkov privarčujejo, kar se odraža v izpadu efektivnega povpraševanja, delavske mezde, katere delavci potrošijo za nakup nujnih življenjskih dobrin, pa same ne zadoščajo za nakup celotnega outputa. Situacija se posledično utegne razviti v splošno krizo hiperprodukcije potrošnih dobrin. Malthusov sodobnik in zagovornik Sayevega zakona trga David Ricardo (1772 – 1823) je

na opisana stališča odgovoril s trditvijo, da varčevanje kapitalistov hkrati pomeni tudi investicijsko povpraševanje, saj kapitalisti svoje prihranke investirajo za najem delavcev in mezde, ki jih delavci trošijo za potrošne dobrine, ter za nakup kapitalskih dobrin, ki utegnejo v višini tega dela prihrankov povzročiti izpad povpraševanja po potrošnih dobrinah in posledično krizo, ki pa je vselej le prehodna.

Malthus je vztrajal pri tem, da sama potrošnja delavcev nikoli ne bo zadoščala za stalno spodbujanje investicij in rasti, potrebna je potrošnja neproduktivnih razredov, to je zemljiških lastnikov in aristokracije, ki z namenjanjem dohodkov izključno potrošnji zagotavljajo zadostno raven učinkovitega povpraševanja. V neproduktivni potrošnji je torej videl možnost preprečitve splošnih kriz hiperprodukcije, zato se je v nasprotju z Ricardom zavzemal za ohranitev žitnih zakonov. Malthus je prav tako razlikoval med dejanskim in potencialnim povpraševanjem. Sayev zakon trga je izenačeval kupno moč oziroma dohodek z dejanskim povpraševanjem. Ta enakost je lahko veljala za mezde delavcev, ki so te porabili za nakup potrošnih dobrin, ni pa mogla veljati tudi za kapitaliste, kot je to predpostavil Ricardo. Ti so v svojih privarčevanih profitih sicer imeli kupno moč za investiranje, ne pa nujno tudi interes za takojšnjo investicijo.

Malthus pa je za recesijske razmere že predlagal uvedbo javnih del. V takih razmerah »je pomembno (...), da si prizadevamo pomagati delavskim slojem (...), zaželeno je, da jih zaposlimo v tistih vrstah dela, katerih rezultati ne pridejo v prodajo na trg, kot na primer ceste ali (druga) javna dela. Takšna poraba (...) z davki zbranega denarja ne bo zmanjševala zaposlitve (privatnega) kapitala, temveč bo morda uspela prekiniti pomanjkanje domačega povpraševanja po delu« (Sušjan, 2006, str. 87 – 88). Na drugi strani pa so David Ricardo in somišljeniki nasprotovali javnim delom. Ricardo je namreč smatral, da uporaba kapitala za izgradnjo cest in kanalov pomeni samo preusmeritev le tega iz drugih delov gospodarstva in tako ne prispeva k povečanju zaposlenosti.

Malthus ni dovolj odločno zagovarjal svojih stališč, prav tako v času njegovega delovanja ni bilo večjih recesij in profiti so se relativno hitro investirali naprej. Tako je v polemiki o Sayevem zakonu trga zmagal Ricardo, njegovo stališče pa je dominiralo ekonomski teoriji celo 19. stoletje. Šele z nastopom Keynesa in njegove teorije učinkovitega povpraševanja v tridesetih letih 20. stoletja so v ekonomski politiki postale aktualne Malthusove trditve, da lahko zaradi nezadostnega povpraševanja pride do daljših kriz hiperprodukcije.

V splošnem velja, da so liberalni ekonomisti zagovorniki Sayevega zakona trga, keynesiansko usmerjeni ekonomisti pa mu praviloma nasprotujejo (Sušjan, 2006, str. 114).

1.3 POMEN KEYNESA V EKONOMSKI TEORIJI

John Maynard Keynes (1883 – 1946) je bil angleški ekonomist, ki je s svojim delom *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja* (1936) v ekonomski teoriji povzročil

prelom, ki ga imenujemo »keynesianska revolucija«. Gre za najbolj vplivno ekonomsko delo 20. stoletja, s katerim je Keynes postavil temelje ekonomske politike intervencionizma, katerega značilnost je, da ekonomski subjekti uporabljajo ukrepe za reševanje ekonomskih problemov na makro ravni, in s katerim je uspešno kritiziral neoklasično ekonomsko teorijo, katere predpostavke so bile popolna konkurenca, samodejna tendenca svobodnega tržnega gospodarstva k ravnotežju ter polna zaposlenost. S temi predpostavkami se je neoklasična teorija dobro skladala s prosperitetno realnostjo prvih tridesetih let prejšnjega stoletja, ki so bila z znamenju visokih stopenj gospodarske rasti, spodbujenih s tehnološkimi pridobitvami druge industrijske revolucije v zadnji četrtini 19. stoletja. Z borznim zlomom 24. oktobra 1929 in veliko krizo svetovnih razsežnosti, ki mu je sledila, pa je bila njena relevantnost postavljena pod vprašaj. Ker se gospodarska kriza ni odpravila s predpostavkami liberalnega kapitalizma, kot so bile »laissez faire« in »laissez passer«, se je odprl prostor za drugačne teoretične pristope in koncepte, med njimi tudi Keynesovo teorijo efektivnega povpraševanja, s katero je bil ovržen Sayev zakon trga.

Če na eni strani Sayev zakon trga trdi, da ponudba ustvarja lastno povpraševanje, lahko na drugi strani v Keynesianski teoriji implicitno obstaja drug zakon, ki z enako enostavnostjo trdi, da si povpraševanje ustvarja lastno ponudbo, in če torej obstaja nezaposlenost, jo bo povečano povpraševanje odstranilo (Hudson, 1988, str. 37). V uspešnem spopadu z depresijo morata biti upoštevani obe, tako povpraševalna kot ponudbena stran. Politika povpraševanja mora biti skrbno ciljana tako, da stimulira povpraševanje na tistih področjih, na katerih je zaposlenost odvisna od pomanjkanja povpraševanja. Politika ponudbe pa se mora osredotočiti na promoviranje novih panog in ohranitev že obstoječih (Hudson, 1988, str. 75).

V tridesetih letih prejšnjega stoletja se je zaradi resnega problema brezposelnosti Keynes zavzemal za povečanje investicij države v gospodarstvo v obliki javnih del. Opazil je namreč neskladja med zelenimi prihranki in investicijami, do katerih je prišlo zaradi prevelike nagnjenosti k varčevanju. Z javnimi deli naj bi država nadomestila izpad privatnih investicij, ki so profitno pogojene, za razliko od javnega investiranja, ki je socialno – politično pogojeno, delavcem pa bi zagotovila zaposlitev in dohodek. Posledica prevelike nagnjenosti k varčevanju je namreč izpad povpraševanja oziroma potrošnje ekonomskih subjektov, kar vodi v zmanjšanje proizvodnje in dohodka prebivalstva. Tudi ko si gospodarstvo opomore, so podjetja oslABLJENA zaradi izgube zmogljivosti na ponudbeni strani, saj podjetja, ki so odpisala svoj kapital in razpustila delovno silo ne morejo nemudoma začeti spet proizvajati v trenutku, ko povpraševanje po njihovih izdelkih zopet naraste. S Keynesom se je na javna dela prenehalo gledati kot na začasno zdravilo za ublažitev cikličnih fluktacij privatnih investicij in začelo gledati kot na sestavno komponento skupnega povpraševanja.

2. GOSPODARSKA KRIZA, NEW DEAL IN JAVNA DELA

2.1 GOSPODARSKA KRIZA

Ko je postalo jasno, da je na vidiku 1. svetovna vojna, so ljudje v strahu, da ne bodo prišli do svojega denarja, začeli prodajati delnice, najbolj na udaru je bila londonska borza, številne evropske borze pa so bile prisiljene začasno zapreti svoja vrata. Padec so doživele tudi delnice na newyorški borzi, vendar so ljudje in investitorji kmalu ugotovili, da vojna nima negativnega vpliva na ameriška podjetja in da bodo njihovi prihranki v ZDA varni (Smith, 2004, str. 105 – 106). Tako je v New Yorku nastala največja svetovna borza, na kateri se je trgovalo v glavnem z delnicami domačih podjetij, s čimer so bili Američani pravzaprav motor razcveta ameriškega trga, let blagostanja imenovanih tudi »zlata dvajseta leta« (Smith, 2004, str. 113).

V letih po prvi svetovni vojni so ZDA postale svetovna gospodarska velesila z velikimi presežki v zunanjetrgovinski menjavi, inflacije skoraj ni bilo, kratkoročne obresti so se gibale med 4 in 5 odstotki, gospodarska rast pa je v letih 1925 do 1929 skupaj dosegla 15,3 odstotka (Poredoš, 2004).

Povojni gospodarski razmah je dosegel svoj višek leta 1929, leto po tem, ko je Hoover zasedel predsedniški stolček, ko so med 24. in 29. oktobrom ameriške borze doživele zlom. V zgodovini Wall Streeta je 24. oktober ostal zapisan kot »črni četrtek«. Tečaj delnic so si naslednji dan nekoliko opomogli, do večjih nihanj pa ni prišlo niti v soboto, a se je trg v ponedeljek ponovno zlomil, »črnemu ponedeljku« pa je sledil »črni torek«. Čeprav je bila izguba bogastva zaradi padanja cen vrednostnih papirjev relativno majhna, je padec cen vrednostnih papirjev predstavljal enega izmed dejavnikov, ki je pripomogel k padcu proizvodnje in zaposlenosti v ZDA. Velikemu zlomu borze vrednostnih papirjev je sledila velika kriza, ki je trajala od leta 1929 do leta 1939.

Več kot ena tretjina bank, ki so obstajale v letu 1929, je do leta 1933 propadla. Obseg proizvodnje blaga in storitev se je v istem času zmanjšal za 29 odstotkov, indeks cen se je znižal za 33 odstotkov, brezposelnost pa se je povzpela na 25% (Allen, 2001, str. 218).

2.2 VZROKI ZA NASTANEK KRIZE

Zgodovinski analitiki vzroke za zlom borze pripisujejo relativno nizkim obrestnim meram in špekulacijam z vrednostnimi papirji kupljenimi večinoma s pomočjo posojil, ki so bila zavarovana le z majhnim delom vrednosti teh vrednostnih papirjev. Ko je banke zaskrbelo število izdanih kreditov, so omejile dostop do kreditov in zvišale obrestne mere. Omejen dostop do kreditov je povzročil zmanjšanje proizvodnje in padec cen, povišanje obrestnih mer, ki naj bi upočasnilo rast cen vrednostnih papirjev, pa ni doseglo zelenega cilja, ker čeprav so obrestne mere dosegle svojo najvišjo raven v letu 1929, ko so na letni ravni

znašale 20 odstotkov, to ni bilo nič v primerjavi z letnimi donosi na borzi, ki so bili tudi do 300 odstotni (Mesar, 2008). Je pa povišanje obrestnih mer povzročilo upadanje potrošnje občutljive na obrestne mere, najbolj prizadeti sta bili področji gradbeništva in avtomobilske industrije. V avtomobilski industriji je proizvodnja avtomobilov od marca 1929 do decembra istega leta padla iz 660 000 na 92 000 proizvedenih enot (Brooks, 2008). Namesto produktivnega investiranja so se ljudje raje odločali za špekulacije na borzi. Neskladje med investicijami in špekulacijami v obdobju od leta 1925 do leta 1929 vidimo v tem, da so nove investicije v letu 1925 znašale 3,5 milijarde dolarjev, leta 1929 pa so padle na 3,2 milijardi dolarjev, medtem ko se je nominalna vrednost delnic na borzi iz leta 1925, ko je znašala 27 milijard dolarjev, povzpela na 87 milijard v letu 1929 (Rothermund, 1996, str. 51). Cen delnic leta 1929 ni bilo več moč upravičiti z razumnimi pričakovanju o prihodnjih dobičkih, kar je preko izgube zaupanja investorjev in postopnega zniževanja cen vodilo v zlom borze.

ZDA so leta 1928 začele razpravo o nujnosti uvedbe višjih zaščitnih carin na uvoz kmetijskih pridelkov in proizvodov pridelovalne industrije ter so kot odgovor na gospodarsko krizo leta 1930 sprejele Smooth-Hawleyjev akt, ki je povečal carine na 20.000 različnih uvoženih izdelkov. V obdobju od leta 1921 do 1925 je bila povprečna carinska stopnja 26%, v času od leta 1931 do leta 1935 pa se je povečala na 50% (Damijan P., 2009). Nespametnost sprejetja tega akta v času, ko so imele ZDA presežke v menjavi s tujino, dokazuje tudi dejstvo, da se je količina proizvodnje v ZDA do leta 1932 prepolovila, cene pa so padle za eno tretjino. Čeprav je bil akt sprejet šele leta 1930, pa so se mnoge aktivnosti začele že prej, saj je potrebno upoštevati, da trg hitro absorbira informacije o prihodnosti, ki bi lahko imele negativen vpliv na dobičke podjetij, in da borze delujejo po načelu pričakovanj. Tako je postala možnost uvedbe visokih carin eden od razlogov za zlom borze leta 1929. Druge države so kot odgovor na protekcionistične ukrepe ZDA tudi same zaostrele ovire vstopa, posledica trgovinskega zapiranja držav pa je bilo postopno zmanjševanje mednarodne trgovine.

V oktobru 1930 se je začel prvi val propada bank, ko je veliko število vlagateljev izgubilo zaupanje v solventnost bank in je zahtevalo, da se njihovi depoziti na bankah izplačajo v gotovini. Banke so imele le majhne deleže gotovinske rezerve, zato so morale preklicati posojila, da so lahko zbrale potrebno količino gotovine. Ker so bile finančne institucije med seboj zelo povezane, je nesolventnost ene banke zaradi množičnih dvigov denarja povzročila, da so brez dela sredstev ostale vse druge banke, ki so imele v tej banki naložene depozite, posledično tudi ljudje niso mogli do prihrankov v tistih bankah, ki so bile kakorkoli povezane z nesolventno banko. Drugi val propada bank se je zgodil spomladi leta 1931, tretji jeseni istega leta, zadnji val panike v ameriškem bančništvu pa je trajal od jeseni leta 1932 do »bančnega praznika«, ki ga je 6. marca 1933 razglasil novoizvoljeni predsednik Franklin D. Roosevelt, ko so zaprli vse banke in čez nekaj dni odprli samo tiste, za katere je bilo ugotovljeno, da so solventne.

Pomembno vlogo je imel tudi zlati standard. Sredi dvajsetih let je zaradi velikega povpraševanja po ameriških vrednostnih papirjih in obveznicah prišlo do velikega povečanja pritoka zlata v ZDA. V tem obdobju so ZDA imele še zlati standard, pri katerem je neravnovesje v trgovini vplivalo na mednarodne tokove zlata. Prav tako je odločitev Francije po prvi svetovni vojni da spet uvede zlati standard s podcenjenim frankom, vodila v trgovinski presežek in posledični pritek zlata. Velika Britanija se je prav tako odločila, da spet uvede zlati standard po prvi svetovni vojni. Medvojna inflacija je nakazovala, da je funt precenjen, kar je sledilo v trgovinski primanjkljaj in odliv zlata v tujino po letu 1925. Angleška centralna banka je ukrepala z velikim zvišanjem obrestnih mer. To zvišanje je vodilo v padec potrošnje in v visoko brezposelnost v drugi polovici dvajsetih let. Ko se je začelo ameriško gospodarstvo krčiti, se je težnja po prilivu zlata iz drugih držav v ZDA še okrepila, saj je deflacija povzročila, da so bili ameriški izdelki vedno bolj zaželeni s strani tujcev. Centralne banke po svetu so kot protiukrep začele zviševati obrestne mere, kar je povzročilo, da so države, ki so vztrajale pri zlatem standardu, doživele padec BDP-ja in cen (Jakus, 2008, str. 5-6).

Šlo je skratka za pojav, ki ni imel predhodnika.

2.3 NEW DEAL

Pojem New Deal prvič zasledimo v Rooseveltovem govoru 2. julija 1932 ob sprejetju nominacije za demokratskega predsedniškega kandidata, ko je obljubljal »a new deal for the American people«. Bistvo New Dealja je bila intervencija države v ekonomski sistem, kar je bilo v nasprotju s tradicionalno filozofijo »laissez-faire«, in sicer z namenom premika koles tržne ekonomije.

Večina zakonodaje New Dealja je bilo sprejete v času od 9. marca do 16. junija 1933, torej v prvih treh mesecih Rooseveltovega vladanja, kar je postalo znano pod nazivom »sto dni«. Roosevelt je prišel na oblast 4. marca 1933, sredi bančne krize, in je takoj začel ukrepati. Na nedeljo 5. marca 1933 je Roosevelt preko radia posredoval svoj prvi »fireside chats« in razglasil »bančni praznik«. V ponedeljek 6. marca 1933 so bila tako vrata vseh bank zaprta.

Emergency Banking Relief Act (EBRA), sprejet 9. marca 1933, se pogosto zamenjuje z Glass – Steagallovim Actom, sprejetim 16. junija 1933. Emergency Banking Relief Act je ustvaril načrt za zapiranje nesolventnih bank in zagotavljanje podpore za reorganizacijo bank, ki so preživele, ukinil je zlati standard, posamezniki, podjetja in banke pa so morali zlato in zlate certifikate prodati vladi. Bančni zakon iz leta 1933, imenovan tudi Glass – Steagalov Act, pa je skušal ponovno vzpostaviti zaupanje v bančni sistem. Ustvaril je Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC), ki je na začetku svojega delovanja zavarovala prihranke posameznikov do višine 2500 \$. Glass – Steagalov Act je bil poimenovan po demokratskem kongresniku Henryju Steagallu, ki je bil glavni promotor

depozitnega zavarovanja, ter njegovem nasprotniku senatorju Carterju Glassu, ki je zagovarjal ločitev komercialnega in investicijskega bančništva. Glass – Steagallovo Act je tako prepovedoval komercialnim bankam aktivnosti na področju investicijskega bančništva, omejeval višino obrestne mere za bančne vloge ter ustvaril depozitno zavarovanje (Dobeck, Elliott, 2007, str. 47 - 48). Vzporedno z reformami bančnega sistema je potekal proces regulacije trga vrednostnih papirjev in delovanja borze. Securities Exchange Act iz leta 1934 je ustvaril Securities and Exchange Commission (SEC) za ureditev trgovanja na Wall Streetu in za zajezitev špekulacij, ki bi utegnile uiti nadzoru.

New Deal je največ svoje pozornosti namenil kmetijstvu, ki ga je kriza najbolj prizadela. Sheme pomoči pred letom 1933 niso bile uspešne, saj se niso spopadle s problemom prevelike produkcije, stanjem, v katerem se je nahajalo ameriško kmetijstvo (Blum, 1956, str. 77). Depresija v kmetijstvu je bila posledica 1. svetovne vojne. Do konca prve dekade 20. stoletja je povečano povpraševanje dvignilo cene in produkcijo, nato pa so se stvari začele spreminjati. Porast vrednosti kmetijskih zemljišč med leti 1910 in 1920 je rezultiral v zadolženosti kmetov (Robertson, 1973, str. 515). Protekcionistično - nacionalistično politiko je pospremil drastičen upad mednarodne trgovine za ameriško v izvoz usmerjeno gospodarstvo. Povprečna carinska stopnja se je iz 26% v obdobju 1921–1925 povečala na 50% v obdobju 1931–1935 (Damijan P., 2009). Z letom 1920 pa so pod deflacijskimi pritiski padle cene kmetijskih proizvodov, povečan output, ki je bil posledica tehnološkega napredka, pa ni naletel na dovolj veliko povpraševanje.

Medtem ko se je industrijska produkcija med leti 1929 in 1933 zmanjšala za 42%, se je kmetijska produkcija znižala le za 6%, saj noben kmet ni želel zmanjšati produkcije, če ni imel zagotovitve, da bo enako storil tudi njegov sosed, ker s tem ni imel zagotovila o zmanjšani ponudbi in povišanju cen (Badger, 1933, str. 149).

New Deal ukrepi so obsegali kombinacijo kontrole produkcije, vladna izplačila in kredite za podporo cen. 12. maja 1933 je bil sprejet Agricultural Adjustment Act (AAA), ki je ustanovil Agricultural Adjustment Administration, program na področju kmetijstva, ki je s kontroliranjem ponudbe mleka in osnovnih poljščin, kot so koruze, pšenice, bombaža, riža, arašidov in tobaka, skozi subvencije kmetom skušal dvigniti cene kmetijskih pridelkov. AAA se je dotikala problema odnosna med produkcijo in cenami. V času, ko se je začel izvajati program zmanjšanja produkcije, so bili pridelki že posajeni, tako je zmanjšanje produkcije pomenilo njegovo uničenje. Agresivnemu zmanjšanju ponudbe je pripomogla tudi suša med leti 1933 in 1936, ki je zmanjšala predvsem produkcijo bombaža, koruze in pšenice (Olson, 2001, str. 5). 31. marca 1933 je začel delovati Civilian Conservation Corps (CCC), projekt za ohranjanje okolja po vsej državi, ki se je izvajal 9 let in je nudil delo 2,5 milijonom mladih, ki so v času dela živeli in delali v taboriščih. V zgodnjih tridesetih je več kot 50% moških med 15 in 24 letom starosti bilo brezposelnih ali pa so delali v skrajšanem delovnem času. Mladi so zaslužili po 30 \$ na mesec, njihovo delo je obsegalo sajenje dreves, preverjanje prisotnosti bolni dreves, zaščito gozdov pred požari, kontrolo

erozije tal, ponovno zasaditev pašnikov, izsuševanje močvirij, namakanje obdelovalnih površin z izkopanimi kanali ter vzdrževanje javnih parkov, gozdnih poti, mostov, cest, železnic in letaliških stez (Olson, 2001, str. 56). 16. junija 1933 je bil sprejet Farm Credit Act, ki je omogočil mnogim kmetom, da so obdržali svoje kmetije in preživeli veliko krizo. Dvanajst regionalnih bank v zasebni lasti, imenovanih Banks for Cooperatives (COOP) in sponzoriranih s strani vlade, je dajalo posojila kmetijskim zadrugam. Posojila so se financirala predvsem s prodajo dolžniških vrednostnih papirjev, ki jih je izdajala Federal Farm Credit Bank. Trinajsta banka je služila večjim kmetijskim dejavnostim, medtem ko je Local Production Credit Associations zagotavljala kratkoročna posojila za sezonsko proizvodnjo, da nebi kmetje izgubili pridelka (Farm Credit Act of 1933, 2010). Drugi New Deal je dal še večjo moč kmetom. Potem, ko je Vrhovno sodišče razglasilo AAA za protiustavno v letu 1936, so se demokrati v istem letu odzvali z Soil Conservation And Domestic Allotment Act, zakonom, ki je še naprej subvencioniral zmanjšanje proizvodnje kmetov z namenom ohranjanja tal, preprečevanja erozije in uresničitve še nekaterih drugih manjših ciljev (Broehl, 1992, str. 442). Leta 1938 je bil sprejet Second Agricultural Adjustment Act. Med 2. svetovno vojno se je preusmeril v proizvodnjo hrane za potrebe vojne. Leta 1942 je bil preimenovan v Agricultural Adjustment Agency, leta 1945 pa je njegove funkcije prevzel Production and Marketing Administration (Landy & Milkis, 2008, str. 759). Farm Security Administration (FSA) je posojala denar kmetom zakupnikom po nizkih obrestnih merah. Agencija je prav tako vztrajala pri tem, da se njihovi posojilojemalci naučijo osnov knjigovodstva. V okviru Agricultural Adjustment Administration iz leta 1938 je bila sprejeta Federal Corp Insurance Corporation (FCIC), ki je zavarovala posevke od suše, pozebe, požarov in poplav ter je omogočala plačevanje premije tudi v naturi. Pred obdobjem velike krize v Ameriki takšnega zakona niso poznali (Blum, 1956, str. 80). Sprva se je kmetijska politika New Dealja osredotočala na omejevanje ponudbe z namenom zviševanja cen, kasneje pa je prišlo do premika k spodbujanju povpraševanja preko vladnih odkupov presežkov proizvodnje.

22. maja 1933 Federal Emergency Relief Administration (FERA), ki jo je vodil Harry L. Hopkins, je razdelila 500 milijonov \$ začetnega kapitala državam. Prva polovica sredstev je bila namenjena reševanju bankrotiranih držav oziroma njihovim lokalnim vladam za izvajanje javnih del in ponovno naselitev podeželja, sredstva pa so bila na voljo v obliki sofinanciranja po principu en zvezni dolar za vsake tri dolarje posamezne države. Druga polovica sredstev je bila dostopna kot takojšnja pomoč tistim, ki so jo najbolj potrebovali. Način financiranja ni bil ugoden za revnejše države, ki niso zmogle enako visokih prispevkov kot premožnejše, kar so omilili z metodo direktnih dotacij. Poleg plačilne nezmožnosti nekaterih držav, pa druge države niso bile pripravljene plačati svojega deleža pomoči, v čemer se je zrcalil tradicionalno konservativni odnos do pomoči revnim. Precej negotovanja je bilo na račun pomoči v obliki hrane namesto v obliki denarja, prisotni pa sta bili tudi rasna diskriminacija in problem političnega vmešavanja lokalnih vlad. Ker Public Works Administration (PWA), ki je bila imenovana 16. junija 1933, še ni začela delovati, je FERA, še vedno soočena s problemom visoke brezposelnosti, 9. novembra

1933 ustanovila Civil Works Administration (CWA) za izvajanje prve faze javnih del (America in the 20th Century, 2003). CWA, ki je prenehala delovati že marca leta 1934 in je bila dokončno ukinjena junija istega leta, je dokazala, da je možno v minimalnem času vključiti v delovne programe veliko število brezposelnih, saj je v času svojega delovanja zaposlila 4 milijone ljudi na 200.000 projektih. Med drugim je bilo zgrajenih 250.000 milj cest, 200 bazenov in 3.700 igrišč ter zgrajenih ali obnovljenih 40.000 šol (Sreenivasan, 2009). CWA je bila izključno zvezni projekt in dotacije so bile v celoti zveznega izvora, kar je omogočalo obseg in hitrost delovanja CWA. CWA je bila tako produktivnejša od FERA, ki je delovala na podlagi kombinacije državnih in lokalnih sredstev. CWA je nadomestil Emergency Work Relief Program, ki ga je v sodelovanju z zveznimi državami ustanovila FERA, in je v mnogih pogledih nadaljeval in razširil projekte CWA. FERA je zgradila 5000 javnih zgradb in 7000 mostov, čistila rečne struge in urejala zemljišča v terasah. Na izobraževalnem področju je 1,5 milijona odraslih naučila branja in pisanja, nudila je izobraževanje za medicinske sestre in preko tega zdravstveno oskrbo otrok revnejših slojev, dijakom je omogočala šolanje in študente vključevala v lažja dela. V času svojega delovanja je zaposlila 20 milijonov ljudi in porabila 3,1 milijardo \$. Predsednik Roosevelt je želel metodo zveznih dotacij državam nadomestiti s skupnim programom javnih del. Leta 1935 sta FERA prevzeli Work Progress Administration (WPA) in Social Security Board.

Work Progress Administration (WPA) je najela številne Američane za delo na različnih projektih vlade. Mnogi od teh projektov so bili podobni tistim, ki jih je izvajala Public Works Administration. Gradili in obnavljali so mostove, zgradbe, parke in letališke vzletno – pristajalne steze. Poleg najema ljudi iz tradicionalno delavskega okolja je WPA ustvarila tudi programe za profesorje, igralce in umetnike. V okviru Federal Writers' Project so najemali ljudi z nalogo zbiranja in urejanja gradiv o zgodovini ZDA, Federal Art Project so umetniki slikali freske v javnih zgradbah in poučevali umetnost, Federal Theater Project je združil igralce in režiserje v gledališke skupine, ki so s predstavami gostovale v različnih mestih ZDA (Work Progress Administration, 2005).

WPA je v okviru FERA razširila program National Youth Administration, ki je deloval od 26. junija 1935 do leta 1943, ko je bil med drugo svetovno vojno ukinjen, nudil pa je dela dvema skupinama mladih med 16 in 26 letom, in sicer mladim, ki so pravkar končali šolo je NYA nudil delovne izkušnje in zagotavljal majhno, a redno plačo, ter mladim, ki šole še niso končali, in jim je dohodek od delovnega mesta s polovičnim delovnim časom omogočal nadaljnje šolanje. Kasneje so program razširili v smeri redne zaposlitve študentov, ki so sodelovali v šolskih delavskih projektih.

Na področju industrijske in delavske politike sta bila pomembna predvsem National Industrial Recovery Act (NIRA) in National Labor Relations Act (NLRA). Roosevelt je verjel, da pretirana konkurenca med podjetji znižuje cene in plače ter posledično povpraševanje in zaposlenost, v čemer je videl enega izmed vzrokov tako razsežne

depresije. 16. junija 1933 je bil v zakon podpisan National Industrial Recovery Act (NIRA), katerega vsebina je bila ukinitvev protimonopolne zakonodaje. Podjetja so morala obljubiti izboljšanje delovnih razmer, ukinitvev otroškega dela, skrajšanje delovnega tedna, zagotavljati manj kvalificiranim delavcem minimalne plače ter določiti višino plače za bolj kvalificirane delavce, ter zagotavljati delavcem pravico do organiziranja in kolektivnih pogodb. V zameno za to podjetja niso bila preganjana zaradi omejevanja konkurence in sklepanja cenovnih sporazumov. Podjetja in delavci so se o teh pogojih dogovarjali pod nadzorom National Recovery Administration (NRA). Poleti 1933 je sporazum z vlado podpisalo več kot 500 podjetij z 22 milijonov zaposlenih. NRA je bila razdeljena v tri oddelke oziroma naslove. Prvi naslov je obsegal centralizirano gospodarsko načrtovanje z uvedbo kodeksov poštene konkurence. Drugi naslov je zagotavljal 3,3 milijarde za projekte javnih del. NRA je torej ustanovila Public Works Administration, ki je skušala dati pospešek celotnemu gospodarstvu z izvajanjem javnih del velikega obsega. V okviru PWA so se opravljali veliki projekti, kot so elektrifikacija doline Tennessee, gradnja javnih cest, mostov, bolnic, šol in stanovanj. V skladu s Keynesovo ekonomsko teorijo je Roosevelt verjel, da bi izboljšanje javne infrastrukture vložilo več denarja v gospodarstvo. Tretji naslov je vseboval manjše spremembe v Emergency Relief and Constitution Act iz leta 1932. NRA naj bi ostala v veljavi 2 leti, vendar je bila ukinjena 3 tedne prej, in sicer 27. maja 1935, ko jo je vrhovno sodišče razglasilo za neinstitucionalno. Senator Robert Wagner je napisal Wagnerjev Act, ki je uradno postal National Labour Relations Act (NLRA). Sprejet je bil 28. junija 1935 in je v primerjavi z NIRA še povečal pogajalsko moč delavcev. Za upravljanje NLRA zakonodaje je Kongres v istem letu ustanovil neodvisno zvezno agencijo National Labor Relations Board (NLRB). NLRA je urejala odnose med sindikati in delodajalci v zasebnem sektorju. Z Wagnerjevim zakonom je zvezna oblast prvič v zgodovini priznala sindikate kot legitimno gibanje in je delavcem zagotavljala pravico organizirati se v sindikate z namenom sodelovanja v kolektivnih pogajanjih in stavkah.

Namen Tennessee Valley Authority, ki je začela delovati 18. maja 1933, je bil modernizirati dolino reke Tennessee in zmanjšati brezposelnost na tem področju. TVA je razvila gnojila, učila kmete načine za izboljšanje pridelka, pomagala ponovno zasaditi gozdove, uvedla požarni nadzor in izboljšala habitat za ribe in divje živali. Od samega začetka je bila TVA odločena, da bo gradbena dela izvedla sama, zato je najela lokalne delavce, od visoko kvalificiranih inženirjev, kemikov, agronomov do fizičnih delavcev. Gradila je stanovanja in hidroelektrarne. Z namenom zadrževanja vode je za izgradnjo jezov in zapornic posekala na milijone dreves, večino dela je opravila CCC. Najbolj izrazita sprememba življenja v dolini je bila uvedba električne energije. Električne luči in gospodinjski aparati so olajšali življenje in kmetije so postale bolj produktivne. Električna je prav tako spodbudila industrije v regiji, ki so zagotavljale višjo zaposlenost.

Franklin Delano Roosevelt pa ni skušal krize rešiti le z državno intervencijo na področju ekonomskih politik, temveč tudi na področju socialnih politik. Oblikovana sta bila dva

modela socialne države, Ohio in Wisconsin. Po Ohio modelu naj bi bile vladne pomoči financirane s strani države, model Wisconsin pa je zagovarjal sistem zavarovanja temelječ na financiranju iz davkov na plače. Zagovornik slednjega je bil tudi predsednik Roosevelt, vendar mu je zaradi kritik dodal nekatere značilnosti Ohio modela. V Ameriki sta na področju socialne politike dominirali predpostavki o samopomoči in individualno odgovornosti posameznika. Velika kriza je ustvarila permanentni sloj revnih, katere je država prepoznala kot nov problem in ameriška politična misel o socialni politiki se je drastično spremenila. Kongres je leta 1935 sprejel Social Security Act (SSA) in z njim oblikoval zvezni pokojninski sistem ter zavarovanje za primer brezposelnosti, prav tako so bila sredstva na razpolago slepim in telesno prizadetim, ki niso mogli delati. Ustanovljen je bil sistem socialne varnosti, ki je obljubljal ekonomsko varnost za ostarele, revne, bolne in brezposelne.

2.4 PROGRAMI JAVNIH DEL V OKVIRU NEW DEALA

2.4.1 Public Works Administration (PWA)

Predsednik Franklin D. Roosevelt je 6. junija 1933, v prvih stotih dneh svojega delovanja, podpisal zakonodajo o *Public Works Administration*, v nadaljevanju PWA, vodil pa jih je Harold Ickes, sekretar za notranje zadeve. Naloge PWA so bile zagotavljanje delovnih mest, stabiliziranje kupne moči, izboljšanje javne blaginje in oživljanje ameriške industrije. Cilj je bil vplivati na brezposelnost v tolikšni meri, da bi se ZDA osvobodile depresije. Vendar PWA ni uspela raven industrijske dejavnosti vrniti na raven pred depresijo, prav tako se brezposelnost ni bistveno zmanjšala, niti ni prišlo do zagona razširjenega ustanavljanja malih podjetij. Kritika je letela na prepočasnost zagona javnih del. Del problema je predstavljalo potrebno načrtovanje pred začetkom izvajanja del. PWA ni takoj rešila gospodarstva depresije in Roosevelt se je obrnil na druge programe, kot so bili Civil Works Administration, kateremu so sledila Works Progress Administration. Ti programi so opravljali manjše projekte in hitreje. Ko se je država usmerila na proizvodnjo za potrebe vojne, je bila PWA v letu 1943 ukinjena.

V času delovanja je PWA porabila okoli 4 milijarde dolarjev za gradnjo več kot 70 odstotkov novih izobraževalnih ustanov, 65 odstotkov novih sodišč, mestnih hiš in komunalnih odlagališč, 35 odstotkov za ustanove javnega zdravstva in 10 odstotkov od vseh novih cest, mostov in podzemnih železnic. Ko je država prešla na vojno gospodarstvo v začetku 1939, je bil PWA ukinjen (Public Works Administration, 2009).

2.4.2 Civil Works Administration (CWA)

Za CWA je bilo značilno, da se je začela izvajati zelo hitro. 2. novembra 1933 je predsednik Roosevelt odobril program, 15. novembra 1933 je Hopkins predstavil svoj načrt, 23. novembra 1933 pa je CWA že izplačala prve čeke 814 511 delavcem. Do Božiča

je bilo v program vključenih že 3,5 milijona delavcev, število pa se je januarja 1934 povzpelo na 4,2 milijona (Badger, 1993, str. 197)

CWA je najemala delavce za pomoč pri ustvarjanju javnih projektov. Šlo je predvsem za dela v gradbeništvu, ki so se osredotočala na obnovo in izgradnjo javnih poslopij, cest, mostov, železnic in parkov. CWA se je končala 31. marca 1934, potem, ko je na mesec porabila več kot 200 milijonov \$, saj je v času svojega delovanja zaposlila 4 milijone ljudi, katerim je izplačevala relativno visoke plače (Civil Works Administration, 2009).

Hitrost delovanja je omogočalo dejstvo, da je bila CWA izključno zvezni projekt in je delovala izključno na podlagi dotacij zveznega izvora. Program je vodil Harry L. Hopkins, ki je bolj podpiral programe delovne podpore kot programe neposredne pomoči. Zaposlitev v javnih delih manjšega obsega, ki jih je izvajala CWA, je za mnoge Američane pomenila vrnitev dostojanstva, saj več let niso delali in so bili odvisni od pomoči. Leta 1935 se je pod Hopkinsovim vodstvom začel obsežen program Work Progress Administration.

2.4.3 Work Progress Administration (WPA)

Work Progress Administration je bila ustanovljena leta 1935 in je bila ena najbolj znanih in najbolj uspešnih ustanov New Deala. Delovala je med leti 1935 in 1943 in je na svojem višku zaposlovala preko 3 milijone delavcev. Njena glavna naloga je bila zagotovitev dela brezposelnim z izvajanjem javno koristnih del. V času svojega delovanja je porabila 10 milijard \$ in zaposlila 8 milijonov ljudi. Pod okriljem WPA je bilo zgrajeno 600 civilnih letališč, 500 000 milj poti, 100 000 malih mostov, knjižnice, otroška zabavišča, v delavnicah je izdelala 300 000 kosov oblačil za pomoč brezposelnim in njihovim družinam, izvajala je izobraževanja za odrasle in zagotavljala brezplačno medicinsko in zobozdravstveno oskrbo (Badger, 1993, str. 209). Mesečna plača, ki so jo dobili delavci WPA je bila dvakrat višja od plače v okviru FERA. Večina delavcev je dobila delo na gradbenih projektih, tako je postala WPA glavni vir nove gradnje. WPA pa s svojim delovnim programom ni skrbela samo za nekvalificirane delavce in nezaposlene modre ovratnike, ampak je pod svoje okrilje vzela tudi bele ovratnike, ženske, mlade in temnopolte (Badger, 1933, str. 204). Poleg tega je razvila delovne programe kot so Federal Art Project, Federal Music Project, Federal Theater Project in Federal Writers' Project, s katerimi je bila umetnikom omogočena ohranitev dostojanstva in talentov. WPA je v okviru FERA razširila tudi program National Youth Administration (NYA), ki je bil poleg Civilian Conservation Corps (CCC) še en poskus države pomagati brezposelni mladini. Dosežek WPA je bil impresiven. WPA je presegala koncept pomoči, reševala je koncept revščine.

2.4.4 National Youth Administration (NYA)

National Youth Administration (NYA), v nadaljevanju NYA, je bila ustanovljena s strani WPA 26. junija 1935 in financirana s strani Emergency Relief Appropriation Act iz leta 1935. NYA je zagotavljala usposabljanja temelječa na državljanstvu in finančnih potrebah mladih med 16 in 25 letom starosti. Znotraj NYA sta potekala dva programa. Prvi je bil Works Project Program namenjen usposabljanju mladine, ki ni hodila v šolo. Drugi program, Student Aid Program, pa je dodiplomskim in podiplomskim študentom zagotavljal delo. Kongres je vsako akademsko leto razdelil denar državnim izobraževalnim ustanovam za štipendije in donacije. Samo v Oklahomi je letno več kot 900 izobraževalnih in delovnih ustanov sodelovalo v obeh programih. Predsednik Roosevelt je imenoval Aubreya Williamsa, namestnika upravitelja WPA, za izvršnega direktorja NYA. Čeprav je bil program NYA razdeljen na nacionalne regije, je deloval samostojno na ravni države. Tisti, ki so se šolali, so pogosto opravljali dela povezana z njihovo bodočo izobrazbo, kot so dela v laboratorijih, knjižnicah in uradih. Programi NYA za tiste mlade, ki se niso šolali, pa so obsegali gradnjo in popravila cest, letališč, rečnih nasipov, šol, knjižnic in bolnišnic, obdelavo lesa, izdelavo pohištva, popravila avtomobilov, urejanje krajine, kovaštvo, varjenje, kmetovanje in dela v uradih. NYA je ustanovljala tudi mladinske centre. Za razliko od CCC je v svoje programe vključevala tudi ženske. Ustanovila je izobraževalne tabore za brezposelne ženske med 18 in 25 letom starosti, ki so potrebovale osebno in poklicno usmerjanje. Treningi so trajali od enega do štirih mesecev in so vključevali študije o problemih žensk v industriji. NYA je bila ustanovljena leta 1935 kot del WPA. Leta 1939 je bila prenesena pod pristojnost Federal Security Agency, leta 1942 pa pod pristojnost War Manpower Commission. Ko se je brezposelnost zmanjšala in se je približevala vojna, je bil poudarek kmalu preusmerjen v usposabljanje mladih za potrebe vojne, vse dokler niso v letu 1943 vse dejavnosti NYA prenehale. V osmih letih delovanja je NYA v okviru Student Aid Program usposobila 2 milijona mladih in v okviru Works Project Program zaposlila 2,6 milijona mladih. (National Youth Administration, 2009)

2.4.5 Civilian Conservation Corps (CCC)

Civilian Conservation Corps, v nadaljevanju CCC, so bila javna dela, ki so se izvajala v obdobju med letoma 1933 in 1942. Program je bil namenjen lažšanju visoke brezposelnosti, osredotočal pa se je na ohranjanje naravnih virov. Zagotavljal je delovna mesta mladim ter deloma vojnim veteranom in Indijancem, in sicer v vsaki državi ZDA, vključno z ozemlji Hawajev, Aljaske, Portorica in Deviških otokov. Področja dela so obsegala pogozdovanje, vzdrževanje gozdnih poti, cest, železniških prog, letaliških vzletno-pristajalnih stez, zgradb, mostov, požarnih stolpov, zaščito gozdov pred požari, preverjanje prisotnosti bolezni dreves, vzdrževanje javnih parkov, kontrolo erozije tal, kopanje kanalov z namenom namakanja obdelovalnih površin, izsuševanje močvirij z namenom boja proti malariji, izboljšanje toka potokov in rek v katerih živijo ribe.

Tipičen delavec na CCC je bil ameriški državljan, brezposeln, neporočen in nekaznovan, star med 18 in 25 let. V program javnih del se je prijavil prostovoljno in opravil izpit fizičnih sposobnosti. Članstvo v javnih delih je trajalo 6 mesecev z možnostjo podaljšanja do dveh let. Udeleženci so živeli v delovnih taboriščih, kjer so bili deležni hrane, oblačil in zdravniške oskrbe, zaslužili pa so 30 dolarjev na mesec, od tega so morali 22 do 25 dolarjev poslati osebam, ki so bile odvisne od njega.

CCC je v širši javnosti postal eden najbolj priljubljenih programov New Deal, ki je obsežne programe dela kombiniral z ohranjanjem in obnovo naravnih virov in je med letoma 1933 in 1942 zagotavljal delovna mesta, strokovno usposabljanje in učenje 3 milijonov ljudi.

2.4.6 Tennessee Valley Authority (TVA)

Tennessee Valley Authority, v nadaljevanju TVA, je največji projekt javnih del v zgodovini. Je prvi poskus in svetovno znan primer na reki temelječega celovitega razvoja in upravljanja, ki je v enotni shemi povezal reko, zemljo in ljudi. Enota delovanja je bila regija. Bilo je prvič v zgodovini, da so ZDA ustanovile neodvisno državno agencijo, katere naloge so bile upravljanje z vodnimi viri vzdolž reke Tennessee in njenih pritokov. Upravni odbor so sestavljali trije člani, ki so bili odgovorni za izvrševanje politik na področju gradbenih del, kmetijskih programov in operacij z električno energijo.

Drenaža reke Tennessee je pokrivala 40 900 kvadratnih milj oziroma 105 930 kvadratnih kilometrov v sedmih državah, in sicer Tennesseeju, delih Alabame, Missisippiju in Kentuckyju ter manjših delih Georgije, Severne Karoline in Virginije, in je skupaj štela 2,5 milijona prebivalcev. Dolina reke Tennessee je bilo fizično in socialno izolirano področje s primitivnim kmetijstvom ter rednimi poplavami in sušami. Celo po standardih velike krize je bilo stanje v Dolini Tennessee v letu 1933 zelo slabo. Življenjski standard je bil nizek, cene prav tako, zemlja je bila izčrpana, tretjina prebivalstva je bilo okuženega z malarijo, jug so pestile še težave, ki so doletele bombažna področja, in najemništvo. Prebivalstvo je živelo v razmerah, ki bi jih lahko primerjali z razmerami današnjih držav v razvoju.

18. maja leta 1935 je Kongres sprejel Tennessee Valley Authority Act, s katerim je bila ustanovljena Tennessee Valley Authority. Načrt TVA se je začel kot projekt javnih del, katerih namen je bil zmanjšanje brezposelnosti in spodbujanje vseh vej industrije v tem delu države. TVA je izsuševala močvirja za kmetijstvo, proizvajala gnojiva, učila kmete kako izboljšati pridelek in uvedla namakalne sisteme. Izkoreninila je malarijo in uvedla nadzor nad poplavami in požari. Izboljšala navigacijo po reki Tennessee ter habitat za ribe in divje živali.

TVA se je ukvarjala z energijskim razvojem in distribucijo poceni električne energije občinskim električnim sistemom in ruralnim zadrugam. V primerjavi z letom 1933, ko je

imelo v regiji elektriko le 2% kmetov, jo je v letu 1945 imelo 75% (Badger, 1933, str. 176).

TVA je bila odločena, da bo gradbena dela izvedla sama. Tako je rekrutirala lokalne delavce, od visoko kvalificiranih inženirjev, preko naravoslovcev, do preprostih fizičnih delavcev. Gradili so poceni stanovanja, jezove, zapornice in hidroelektrarne. Gradnja je zahtevala veliko lesa, v ta namen je CCC posekala na milijone dreves. TVA je nato pomagala ponovno zasaditi gozdove.

TVA je bila z nekaterih vidikov tudi sporna. Mnogi konservativci so menili, da je proizvodnja električne energije blaga oblika socializma in da je preveč prekinila tržne cene. Tudi konkurenčne družbe so napadle TVA, ker je prodajala cenejšo električno energijo in s tem zniževala njihove profite.

Kljub temu je TVA imela globok vpliv na gospodarstvo in kakovost življenja v dolini teke Tennessee, v desetih letih je mnogo ameriških rek začelo proizvajati električno energijo v hidroelektrarnah, kar je zagotavljalo tako elektriko kot delo.

2.5 KONEC NEW DEALA

Kljub številnim pozitivnim učinkom, ki jih je imel New Deal, pa ta ni končal velike krize, milijoni Američanov so bili še vedno lačni, brez doma in delovnih mest decembra 1941, ko so ZDA vstopile v 2. svetovno vojno. Mnogi zgodovinarji in ekonomisti so mnenja, da bi bil New Deal uspešnejši, če bi večjo količino denarja vložili v gospodarstvo. Šele po povečanem povpraševanju povezanim z vojnim blagom, kot so streliva, ladje, tanki in letala, je gospodarstvo končno začelo rasti.

2.6 POMEN NEW DEALA

New Deal ni nudil le pomoči, prenove in reform, temveč je tudi drastično spremenil vlogo zvezne vlade v politiki in družbi. New Deal je bila ključna prelomnica v zgodovini vlade ZDA. Politika še nikoli prej ni tako nadzorovala in bila tako vpletena v vsakdanje življenje Američanov. Rooseveltova uspešna uporaba Keynesove ekonomske politike je preoblikovala demokrate v politike, ki so se še desetletja po veliki krizi zavzemali za več vladne intervencije v gospodarstvo.

New Deal je pomagal milijonom Američanov preživeti gospodarsko krizo. Za razliko od Hooverja je Roosevelt skušal direktno pomagati čim večjemu številu ljudi in Vrhovno sodišče mu je to dovoljevalo. Njegov New Deal je pomagal ustvariti nova delovna mesta, zgraditi hiše in zavetišča za brezdomce in preraždeliti hrano lačnim. Politika New Dealja je dvignila cene kmetijskih surovin, zagotovila dobro poslovanje bank, močno izboljšala nacionalna infrastrukturo in ustvarila sistem socialne varnosti.

Kljub kritikam je imel Social Security Act velik vpliv na Američane za časa velike krize, kot tudi na kasnejše generacije. Social Security Act ni samo zagotavljal prihodek tistim, ki so ga najbolj potrebovali, ampak je tudi za vedno spremenil način, na katerega so Američani razmišljali o delu in upokojitvi. Davki na plačo so bili obravnavani kot osebni načrt za varčevanje in pokojnino.

Vsebinsko New Deal med leti 1933 in 1941 lahko razdelimo na instrumente za olajšanje krize, instrumente za oživitev gospodarstva in instrumente reform, oziroma 3R – Relief, Recovery, Reform.

Velik del zakonodaje sprejete v prvih stotih dneh po prihodu Roosevelta na oblast in hitro ukrepanje Zvezne vlade so pomenili takojšnje olajšanje za ameriško gospodarstvo, ki ga Hoover in republikanci pred tem niso bili sposobni zagotoviti. FERA je zagotovila dovolj denarja za milijone državljanov, da so preživel, CWA je brezposelnim dala delo, AAA, TVA, NRA in PWA so obdržale milijone drugih ljudi pri življenju.

Instrumenti za oživitev gospodarstva so v okviru CCC in PWA ne samo zaposlili ljudi, ampak nudili tudi izboljšanje nacionalne infrastrukture. Ko so se ZDA izkople iz velike krize, so med 2. svetovno vojno imele na stotine novih cest, javnih zgradb, razširjeno električno energijo in nove vire za industrijo.

Cilj New Deal je bil z instrumenti reform bančnega in finančnega sektorja gospodarstva omejiti slabe posojilne prakse, slabe tehnike trgovanja in korupcijo. Predsednikova odločitev, da ukine zlati standard, se je izkazala za dobro potezo, saj je povečala zaupanje ljudi v ameriški dolar. Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC), ustanovljena na podlagi Glass – Steagallovega zakona, je odstranila nezanesljive banke. Ko so se Američani prepričali, da so njihova sredstva na bankah varna, je število bančnih depozitov naraslo. Securities and Exchange Commission (SEC) iz leta 1934 je povrnila zaupanje Američanov v borzo.

3. POLITIKE USTVARJANJA DELOVNIH MEST IN JAVNA DELA V ZDA PO NEW DEALU

3.1 OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE IN PO NJEJ

Velika kriza ni neposredno povzročila 2. svetovne vojne, obstaja pa vsaj ena očitna povezava med veliko krizo in vojno, in sicer vzpon Hitlerja. Milijone, ki so volili Hitlerja, je kriza globoko prizadela, in so verjeli njegovim obljubam, da jo bo odpravil v kratkem času (Rothermund, 1996, str. 149).

Po bombnem napadu na Pearl Harbor 7. decembra 1941 so ZDA naslednji dan 8. decembra 1941 vstopile v 2. svetovno vojno. 6. Januarja 1942 je predsednik Roosevelt oznanil ambiciozne proizvodne cilje v vojaške namene. Zvezna vlada je ustvarila številne agencije, kot so War Production Board (1942) za povečanje celotne proizvodnje, Office of War Mobilization (1943) za realokacijo proizvodnje v vojaške namene, The National War Labor Board (1942) za določitev postopkov za reševanje sporov, ki bi lahko vplivali na vojno produkcijo in Office of Price Administration (1942) za nadzor nad plačami in cenami. Povečanje vojaške proizvodnje je bilo delno doseženo tudi s preusmeritvijo proizvodnje potrošniškega blaga v proizvodnjo za vojaške namene. Proizvodnja na primer avtomobilov in gradbenih materialov je bila prepovedana.

Nadzor nad proizvodnjo se je izkazal za lažjega kot nadzor nad plačami. Inflacijske pritiske sta ustvarjala tako pomanjkanje blaga kot tudi pomanjkanje delovne sile. Indeks cen življenjskih potrebščin (CPI) je v tem času zrasel za več kot 35%. Kljub prizadevanjem National War Labor Board-a je pomanjkanje delovne sile med vojno povzročalo močno povišanje plač.

Javno mnenje je bilo, da naj se veterani ne bi vrnili v državo brez dela in priložnosti. To je pripeljalo do GI Bill-a oziroma Servicemen's Readjustment Act-a leta 1944 (Schumann, 2001).

Zadnje leto 2. svetovne vojne je kongres delal na zakonodaji, ki naj bi preprečila tisto, česar so se mnogi bali, namreč povojno depresijo. Izdatki za vojno so bili glavno zdravilo velike krize in brez spodbude zvezne vlade, bi se ameriški vojaki vrnili domov v državo brez delovnih mest in priložnosti. V januarju 1945 je demokratski senator James Murray predstavil Full Employment Bill. Kritike v parlamentu so letele na to, da zakon vsebuje semena paternalizma, socializma in celo komunizma, da ogroža svobodno podjetništvo, individualno pobudo in zaupanje v poslovanje zaradi prevelikega vpliva zvezne vlade in predsednika ter da vodi k pretirani javnofinančni porabi. Po koncu 2. svetovne vojne je bila končna zakonodaja, preimenovana v Employment Act iz leta 1946, 20. februarja 1946 s strani predsednika Harryja S. Trumana podpisana v zakon. Employment Act iz leta 1946 je razglasil, da bo zvezna vlada nadaljevala s politiko in prevzela odgovornost, da se uporabijo vsa možna sredstva za spodbujanje maksimalne zaposlenosti, proizvodnje in kupne moči. Za razliko od Full Employment Bill-a iz leta 1945 je Employment Act iz leta 1946 zavezoval k spodbujanju, ne k zagotavljanju, maksimalne, vendar ne polne, zaposlenosti, pri čemer naj se uporabijo vsa možna sredstva, in ne zanašanje na javna dela in na posojila zvezne vlade kot instrumenta gospodarske oživitve. Čeprav Employment Act ni uspel zagotoviti polne zaposlenosti, pa je pripomogel k temu, da je fiskalna politika postala pomemben vzvod gospodarskega načrtovanja v povojnem času (Employment Act of 1946, 2010).

V letu 1940 je bila v ZDA 14,9% brezposelnost. Tekom 2. svetovne vojne je brezposelnost padala in je v letu 1941 znašala 9,9%, v letu 1942 4,7%, v letu 1943 1,9%, v letu 1944 1,2% ter v zadnjem letu vojne 1,9% (glej Prilogo 2).

V povojnem času so ljudje začeli povpraševati po potrošniških dobrinah, ki jim med vojno niso bile dosegljive. Ljudje, ki so med vojno neprestano delali, velikokrat tudi nadure, so sedaj imeli dovolj denarja, in povpraševanje po potrošniških dobrinah, kot so avtomobili, je bilo tako veliko, da so proizvajalci le s težavo izpolnjevali naročila. Na drugi strani pa so nekateri člani sindikata, katerih plače so se med vojno znižale, zahtevali takojšnje povišanje plač v tem povojnem obdobju. Rezultat so bile stavke. Kongres se je na val stavk med letoma 1946 in 1947 odzval z Labor – Management Relations (Taft – Hartley) Act-om (1947). Taft – Hartley zakon je med glavnimi določbami dovoljeval predsednikučasne odredbe zoper stavke, če je bilo to v nacionalnem interesu.

Desetletji 1950 in 1960 sta bili v splošnem obdobju relativne gospodarske blaginje z rastjo zaposlovanja in realnih plač, čeprav je prišlo do treh recesij v letih 1954, 1958 in 1961.

Ženske so postale bolj pomemben dejavnik v delovni sili kot so bile v povojnem obdobju. V letu 1950 so predstavljale 29% v delovni sili, v letu 1969 pa kar 36%. Še posebej poročene ženske so bile v delovni sili v rekordnem številu. V letu 1969 jih je bilo v delovni sili kar 40%.

Brezposelnost je bila relativno stabilna v desetletjih 1950 in 1960, običajno med 3 in 4,5 odstotki. Stopnja brezposelnosti je presegla 5% v obdobju recesij v letih 1954, 1958 in 1961. Nasprotno pa je bila brezposelnost posebej nizka med letoma 1951 in 1953 ter med letoma 1966 in 1969. Ta obdobja sovpadajo z vojnama v Koreji in Vietnamu, ko so bili povečani izdatki za obrambo in je velik del delovne sile zagotavljal storitve za potrebe vojske (Schumann, 2001).

29. junija 1956 je bil podpisan National Interstate and Defense Highways Act. V petdesetih letih se je Amerika bala nuklearnega napada s strani Sovjetske zveze. Predsednik Eisenhower je bil mnenja, da bi sistem državnih avtocest v primeru napada državljanom omogočal učinkovito evakuacijo, vojski pa hiter prevoz vojne opreme skozi državo. Dwight D. Eisenhower National System of Interstate and Defense Highways, pogosto rečeno Interstate Highway System ali samo Interstate, je eden največjih projektov javnih del v zgodovini ZDA.

ZDA skoraj dve desetletji niso financirale nobenega programa za ustvarjanje delovnih mest.

3.2 POLITIKE USTVARJANJA DELOVNIH MEST V 60. IN 70. LETIH 20. STOLETJA

Zdi se da so politike ustvarjanja delovnih mest v ZDA resnično obstajale le v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja. Edina politika iz petdesetih let, za katero niti ne moremo reči, da je ustvarjala nova delovna mesta, je bila Trumanova Defense Manpower Policy Number 4 iz leta 1952, ki je preselila obrambna naročila na področja z višjo trenutno in pričakovano brezposelnostjo (Jerrett and Barocci, 1979, str. 15; povz. po Janoski, 1990, str. 115). Tako se je kreiranje delovnih mest pričelo šele v šestdesetih letih 20. stoletja (Janoski, 1990, str. 151).

Leta 1961 ustanovljena Area Redevelopment Administration (ARA) pod okriljem Ministrstva za trgovino je zagotovila sredstva za ustvarjanje novih delovnih mest na nerazvitih revnih področjih z malo delovnih mest. Še več sredstev je bilo dodanih z Accelerated Public Works Program iz leta 1962, Public Works and Economic Development Act iz leta 1965 pa je te programe še utrdil in ustanovil Economic Development Administration. Namen teh programov je s pomočjo javnih in civilnih tvorb ustvariti delovna mesta za nezaposlene. Vendar pa je bilo le 22% delovnih mest zapolnjenih z brezposelnimi in zaradi neusposobljenosti težje zaposljivimi delavci. (Jerret and Barocci, 1979, str. 30, povz. po Janoski, 1990, str. 151).

Janoski (1990, str. 151 – 153) izpostavlja v letu 1964 vzpostavljene štiri pomembnejše programe, in sicer:

- Neighborhood Youth Corps,
- Operation Mainstream,
- Public Service Careers in
- National Association of Businessmen JOBS.

V posebnem sporočilu Kongresu 25. maja 1961 je predsednik John F. Kennedy povedal, da je bil velik obseg brezposelnosti v obdobju recesije že dovolj slab, velik obseg brezposelnosti v obdobju blaginje pa bi bil nesprejemljiv. Manj kot leto dni kasneje, 15. marca 1962, je bil s strani predsednika Kennedyja podpisan Manpower Development and Training Act of 1962 (MDTA), ki si je prizadeval za usposabljanje in prekvalifikacijo na tisoče delavcev brezposelnih zaradi avtomatizacije in tehnoloških sprememb (Roth Kremen, 2010).

V letu 1971 je kongres sprejel Emergency Employment Act, protirecesijski program, ki je bolj kot zaposlovanje z javnimi deli poudarjal pomen javnih služb (Levitan & Gallo, 1991, str. 33)

V letu 1973 je bil sprejet Comprehensive Employment and Training Act (CETA) in politike ustvarjanja delovnih mest so bile na dobri poti. Janoski (1990, str. 154 – 158) meni, da je v tem obdobju potrebno omeniti 6 pomembnejših programov, in sicer:

- Public Employment Program,
- structural unemployment program (CETA IID),
- countercyclical program (CETA VI),
- Youth Employment Programs,
- Community Service Jobs for Elderly Americans in
- Help through Industrial Retraining and Employment (HIRE).

V letu 1982 je bil Comprehensive Employment and Training Act nadomeščen z Job Training Partnership Act (JTPA), ki je ustanovil Office of Job Training Programs (United States Department of Labor, 2010).

V letu 1976 je senat zaobšel veto predsednika Geralda R. Forda in sprejel Public Works Employment Act (The American Presidency Project, 2010).

V letu 1981 je predsednik Reagan opustil javne službe za zmanjševanje brezposelnosti. Med julijem 1981 in novembrom 1982 so se ZDA soočale z najhujšo recesijo od velike krize. Kljub brezposelnosti, ki se je v letu 1982 gibala okoli 10%, je predsednik Reagan še vedno nasprotoval programom ustvarjanja novih delovnih mest. Marca 1983 je bil sprejet 6 milijard \$ težak Emergency Jobs Appropriation Act, hibrid, ki je ogrozil finančno podporo javnim delom (Levitan & Gallo, 1991, str. 33 – 35).

Dolgo ekonomsko ekspanzijo od leta 1982 do leta 1997 označuje le ena blaga recesija 1990-1991, sicer pa je bilo to obdobje največje makroekonomske stabilnosti v ameriški zgodovini. Realni BDP je rasel po povprečni letni stopnji 3 odstotkov s povprečno inflacijo malce nad 3 odstotki. Do konca devetdesetih let številni delavci niso nikdar doživeli hudega poslovnega cikla ali inflacijske epizode (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 386).

3.4 VPLIV VOJN IN RECESIJ NA BREZPOSELNOST

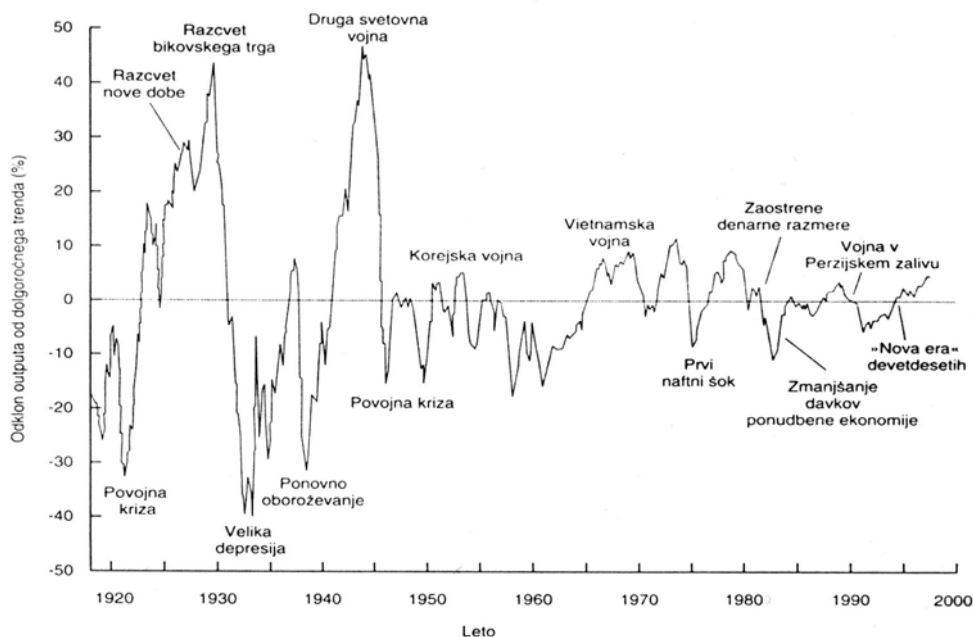
Dvajseta leta prejšnjega stoletja so bila leta razcveta, katerim sta botrovala industrijski razvoj in inženirski podvigi. Hoover, oče blaginje, je v predvolilni kampanji utelešal ameriški sen. Zagovarjal je misel, da se država ne sme vmešavati v gospodarstvo ter govoril, da je vsak odgovoren za svojo blaginjo.

Ko se je leta 1929 trg začel pogrezati, tako majhni kot veliki vlagatelji, ki so kupovali s sposojenim denarjem, niso več mogli vrniti denarja in trg se je pogrezal vse globlje. Bikovski trg se je spremenil v medvedjega (ali padajočega). Do najnižje točke gospodarske krize (depresije – doline) leta 1933 je trg upadel za 85 odstotkov (Nordhaus & Samuelson, 2002, str. 485).

Hoover je zaradi svojega stališča, da se država ne sme vmešavati v gospodarstvo, ter ignoriranja problemov ljudi, češ da je vsak odgovoren za svojo blaginjo, bil pri reševanju

krize neučinkovit in postal pri ljudeh nepriljubljen. V letu 1932 izvoljeni predsednik Roosevelt je s paketom reform imenovanih New Deal v reševanje krize aktivno vključil vlado in organiziral javna dela. New Deal je močno ublažil posledice velike krize in imel daljnosežne učinke pri vplivu zvezne vlade na življenja državljanov, vendar ni uspel spodbuditi ponovne rasti gospodarstva. Stopnja brezposelnosti se je med letoma 1931 in 1933 gibala med 15 in 25% delovne sile. V letu 1938 je bila brezposelnost 19%. Ob začetku 2. svetovne vojne je v letu 1940 brezposelnost v ZDA znašala 15%, z vstopom ZDA v 2. svetovno vojno, pa je brezposelnost začela padati in je v letu 1941 znašala 9,9%, v letu 1942 4,7%, v letu 1943 1,9% in v letu 1944 1,2% (glej Prilogo 2). Najnižja zabeležena stopnja brezposelnosti v ZDA je znašala 0,8% v oktobru 1944.

Slika 1: Poslovna dejavnost od leta 1919

Vir: P.A. Nordhaus & W.D. Samuelson, *Ekonomija*, 2002, str. 435.

Povojna enajst mesecev trajajoča recesija v letu 1949 je bila posledica naravnega cikla, povzročena s prilagajanjem gospodarstva obdobju miru po 2. svetovni vojni, ko je letna stopnja brezposelnosti znašala 5,9%. Stopnja brezposelnosti je pod vplivom korejske vojne iz 5,3% v letu 1950 padla na 2,9% ob koncu vojne v letu 1953. Leto po vojni je zaznamovala 5,5% brezposelnost povzročena z restriktivnejšo denarno politiko Zveznih rezerv, s katero naj bi bolje kontrolirali inflacijo. Sledili sta še dve recesiji, in sicer recesija leta 1958, ki jo je pospremila 6,8% letna brezposelnosti, ter recesija leta 1961 z 6,7% brezposelnostjo. Predsednik Kennedy je Južnemu Vietnamu obljubil dodatno pomoč in ZDA so iz leta v leto pošiljale več vojakov v Vietnam, brezposelnost v ZDA pa je padala. V letih 1966 in 1967 je na letni ravni brezposelnost znašala 3,8%, v letu 1968 3,6% in v letu 1969 3,5%. Ko so ZDA začele umikati vojake iz Vietnama, pa je brezposelnost v ZDA ponovno začela rasti in je dosegla svoj vrh ob koncu Vietnamske vojne leta 1975, ko je na letni ravni znašala 8,5% (glej Prilogo 2).

Stopnje brezposelnosti v ZDA se do leta 1948 do leta 1975 niso povzpele čez 7%, vendar je brezposelnost v teh letih kljub temu predstavljala problem. V tem obdobju je bila brezposelnost nižja ali zelo blizu 4% enajstkrat, vendar so bile od tega ZDA 7 let v vojni (Koreja, Vietnam). Ob upoštevanju tega, da Ameriški ekonomisti zagovarjajo 4% za stopnjo brezposelnosti, ob kateri še velja, da je v gospodarstvu polna zaposlenost, je bila v ZDA v obdobju od leta 1948 do leta 1975 polna zaposlenost dosežena le štirikrat v brezvojnih letih.

V sedemdesetih letih 20. stoletja je svet udarila nova makroekonomska bolezen, ponudbeni šoki, ki so se leta 1973 pojavili z veliko silovitostjo. Bližnjevzhodna vojna je vodila v štirikrat višje svetovne cene surove nafte, ki so od 1972 do 1973 porasle za več kot v celotnem obdobju od konca druge svetovne vojne do leta 1972. Ta skok cen surovin in goriva je dramatično dvignil grosistične cene. Kmalu po ponudbenem šoku se je močno povečala inflacija, realni output je upadel in brezposelnost se je povečala. ZDA so doživele obdobje stagflacije. Ponudbeni šoki so vodili v poslabšanje pri vseh glavnih ciljnih makroekonomske politike (Nordhaus & Samuelson, 2002, str. 385). To obdobje zaznamuje recesija od novembra 1973 so marca 1975.

Do leta 1979 si je gospodarstvo opomoglo od ponudbenega šoka iz leta 1973 in output se je vrnil k potencialnemu. Toda nemir na Bližnjem vzhodu je vodil v drugi naftni šok, ko je iranska revolucija povzročila skok cen nafte s 14 dolarjev za sodček v začetku leta 1978 na 34 dolarjev za sodček leta 1979. Inflacija je drastično poskočila in v času od 1978 do 1980 povprečno dosegala 12 odstotkov. Centralna banka omejila ponudbo denarja, da bi upočasnila inflacijo. Obrestne mere so leta 1979 in 1980 močno poskočile, borzni indeksi so padli in težko je bilo dobiti posojilo. Omejevalna politika centralne banke je upočasnila nakupe potrošnikov in podjetij ter še zlasti prizadela sestavine agregatnega povpraševanja, ki so občutljive za obresti. Politiki omejevanja ponudbe denarja je uspelo obrzdati inflacijo, toda država je ta dosežek plačala z višjo brezposelnostjo, ki je z manj kot 6 odstotkov leta 1979 porasla na več kot 10% ob koncu leta 1982, in nižjim outputom, ki se je do konca leta 1982 zmanjšal na skoraj 10 odstotkov pod potencialnim outputom (Nordhaus & Samuelson, 2002, str. 385-386).

V zgodnjih osemdesetih letih 20. stoletja so Združene države Amerike pod Reaganovim predsednikovanjem zelo povečale obrambne izdatke. Obrambni proračun (po stalnih cenah) je poskočil z 271 leta 1979 na 409 milijard dolarjev leta 1987, ko je dosegel 7,5 odstotka BDP. Po tem vrhu so se začeli obrambni izdatki kot delež BDP zmanjševati. Zmanjševanje obrambnih izdatkov se je v začetku leta 1990 pospešilo, ko je postalo jasno, da je hladna vojna končno preteklost in sovjetski komunizem ni več vojaška nevarnost. Obrambni izdatki so imeli v zgodnjih osemdesetih močan spodbujevalni učinek na gospodarstvo. Ko so obrambni izdatki rasli, so pomagali potegniti državo iz recesije 1981-1982, prav tako so pomagali razcvetu sredi osemdesetih let 20. stoletja, v zgodnjih devetdesetih letih pa je zmanjšanje obrambnih izdatkov prispevalo k počasni rasti outputa

(Nordhaus, Samuelson, 2002, str. 459). Od začetka 1982 je trg naglo rasel skoraj 5 let in v tem času pridobil skoraj 140 odstotkov ter dosegel vrh poleti 1987, 19. oktobra 1987 – na »črni ponedeljek« – pa je delniški trg izgubil kar 22 odstotkov svoje vrednosti v zgolj 6 urah. Sicer pa je odločna denarna politika zgodnjih osemdesetih pripravila osnovo za dolgo ekonomsko ekspanzijo od 1982 do 1997 (Nordhaus & Samuelson, 2002, str. 386).

Volivci običajno kaznujejo predsednike, kadar je brezposelnost v volilnih letih visoka. V gospodarskih krizah in recesijah, kot leta 1932, 1960, 1980 in 1992, so morale vladajoče politične stranke prepustiti Belo hišo tekmečem. Nasprotno pa so v letih hitre gospodarske rasti z nizko brezposelnostjo (kot leta 1964, 1972, 1984 in 1996) vnovič izvolili takratne predsednike (Nordhaus & Samuelson, 2002, str. 566).

Postavimo lahko trditev, da je v času vojn brezposelnost nizka oziroma nižja, v času depresij pa visoka oziroma višja. Skladno s tem so izdatki za javna dela v kriznih časih višji, v času ekspanzije pa javna dela kot način reševanje brezposelnosti niso zanimiva.

3.5 JAVNA DELA V ZDA OD LETA 1990 DO LETA 2006

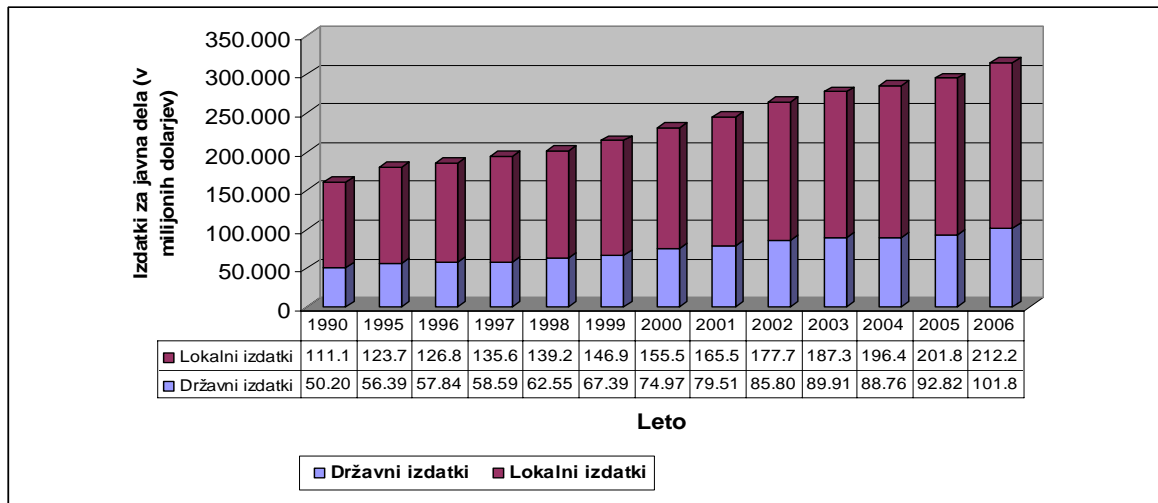
Državne in lokalne izdatke za javna dela v ZDA spremlja U.S. *Census Bureau*. Izdatki za javna dela so razdeljeni v 7 kategorij, in sicer avtoceste, zračni promet, vodni promet in terminali, kanalizacija, ravnanje z odpadki, oskrba z vodo in promet.

Slika 2 prikazuje gibanje lokalnih in državnih izdatkov za javna dela v obdobju od leta 1991 do leta 2006. Iz Slike 2 je razvidno dvojje, in sicer, da so se skupni izdatki za javna dela od leta 1990, ko so znašali 161.359 milijonov dolarjev, stalno povečevali, in so v letu 2006 znašali 314.069 milijonov ameriških dolarjev, kar je za 94,6% več kot v letu 1990, ter da se je iz leta v leto povečeval delež lokalnih izdatkov za javna dela (glej Prilogo 3).

Vzrok temu, da so lokalni izdatki za javna dela višji od državnih izdatkov, gre iskati v tem, da lokalne skupnosti bolje poznajo potrebe svojega okolja, zato lahko predlagajo za skupnost koristne projekte, v njih vključijo zainteresirane občane in nenazadnje izvajajo neposreden nadzor nad uspešnostjo izvajanja projektov. Javnih del pa se ne organizira le na državno – lokalni ravni, ampak tudi na način javno – zasebnega partnerstva.

Pri javno – zasebnem partnerstvu je mogoče s pomočjo zasebnih vlaganj izvesti marsikateri projekt v javnem interesu (od komunalnega gospodarstva, železniških in avtocestnih projektov, pa do izgradnje objektov drugih javnih služb in represivnih institucij), za katerega javna sredstva niso (v zadovoljivem obsegu) zagotovljena. Po vsebini obsega javno – zasebno partnerstvo po eni strani zasebna vlaganja v javne projekte in po drugi strani javno sofinanciranje zasebnih projektov, ki so v javnem interesu. Primer so avtoceste, kjer uporabniki plačujejo cestnino (Mužina, 2005, str. 14 - 15).

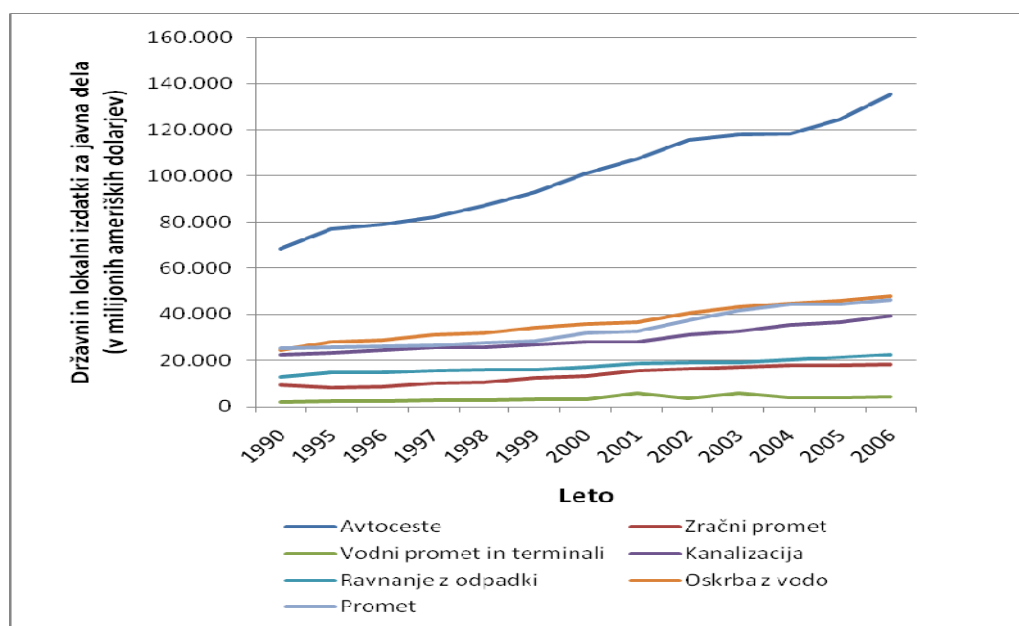
Slika 2: Državni in lokalni izdatki za javna dela v letu 1990 in od leta 1995 do leta 2006 v milijonih ameriških dolarjev

Vir: State and Local Governments – Expenditures for Public Works, 2010.

Slika 3 prikazuje gibanje državnih in lokalnih izdatkov glede na vrsto javnega dela v obdobju od leta 1990 do leta 2006. Izdatki za javna dela so bili daleč najvišji v kategoriji avtocest, iz leta v leto pa so naraščali bolj kot izdatki za javna dela na drugih področjih. V letu 1990 so izdatki za javna dela na področju avtocest znašali 68.370 milijonov ameriških dolarjev, v letu 2006 pa 135.412 milijona ameriških dolarjev, torej za kar 98% več kot v letu 1990. Le pri izdatkih za javna dela na področju avtocest so bili državni izdatki višji od lokalnih. V letu 1990 so državni izdatki za avtoceste znašali 61,5%, lokalni pa 38,5% vseh izdatkov za javna dela na področju avtocest, v letu 2006 pa so državni izdatki znašali 62,3%, lokalni pa 37,7% vseh izdatkov za javna dela na področju avtocest. Pri izdatkih za javna dela na področju prometa so bili v letu 1990 državni izdatki višji od lokalnih, od leta 1995 do leta 2006 pa so bili lokalni izdatki višji od državnih. Pri ostalih kategorijah javnih del so bili skozi obdobje od leta 1990 do leta 2006 lokalni izdatki višji od državnih. Kot že omenjeno so izdatki za javna dela v kategoriji avtoceste najvišji, daleč za njimi pa so izdatki za oskrbo z vodo. V letu 1990 so skupni izdatki za oskrbo z vodo znašali 24.621 milijonov dolarjev in so postopno rasli do leta 2006, ko so znašali 47.752 milijonov dolarjev. V letu 2006 so lokalni izdatki za javna dela na področju oskrbe z vodo znašali 99,29% vseh izdatkov, državni izdatki pa le 0,7% vseh izdatkov. Sledijo izdatki za promet. Tudi ti so se od leta 1990, ko so znašali 21.296 milijonov dolarjev, stalno povečevali do 46.327 milijonov v letu 2006, kar je za 117,5% več kot v letu 1990. Tudi ja javna dela na področju kanalizacije je značilno, da jih v glavnem zagotavljajo lokalne skupnosti. V letu 2006 so lokalni izdatki za javna dela v kategoriji kanalizacije znašali 96,8%, državni pa le 3,2% vseh izdatkov. Kot že povedano so izdatki za javna dela od leta 1990 do leta 2006 rasli za vse kategorije, razen za zračni promet ter vodni promet in terminale. Kot je razvidno iz Slike 2 so bili v obdobju od leta 1990 do leta 2006 izdatki za zračni promet ter vodni transport in terminale najnižji (glej Prilogo 3).

Slika 3: Državni in lokalni izdatki za javna dela v ZDA v letu 1990 in od leta 1995 do leta 2006

Vir: State and Local Governments – Expenditures for Public Works, 2010.

Razlog, da so državni izdatki za avtoceste višji od lokalnih izdatkov, gre pripisati temu, da gre pri načrtovanju in izgradnji avtocest za državni razvojni infrastrukturni prometni projekt, ti pa so velikega obsega in načrtovani od zgoraj navzdol. Razlog, da so izdatki za javna dela v kategoriji avtocest najvišji, je ta, da med javnimi deli prevladujejo gradbena dela. Gradbena dela so časovno fleksibilna, obsegajo različna dela, od ekoloških projektov in projektov urejanja okolja, preko obnovitvenih del, pa vse do izgradnje avtocest in letališč, v javna dela na področju gradbeništva pa je mogoče vključiti različno usposobljene delavce z različnimi znanji in stopnjami izobrazbe, ter na ta način reševati problem najrazličnejših skupin brezposelnih.

4. JAVNA DELA V SLOVENIJI

V Sloveniji *Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*, v nadaljevanju MDDSZ, opredeljuje javna dela kot lokalne ali državne zaposlitvene programe, ki so namenjeni aktiviranju brezposelnih oseb, njihovi socializaciji – socialni vključenosti, ohranitvi ali razvoju delovnih spodobnosti in spodbujanju razvoja novih delovnih mest ter aktiviranju lokalnih skupnosti za reševanje brezposelnosti na njihovem območju. Programi javnih del se organizirajo zaradi socialno varstvenih, izobraževalnih, kulturnih, naravovarstvenih, komunalnih, kmetijskih in drugih programov. Cilj programa je predvsem znižanje števila dolgotrajno brezposelnih oseb. Dosežen bo z vključevanjem ciljne skupine brezposelnih oseb v izvajanje programov javnih del in s prehodom udeležencev iz programov javnih del v zaposlitve.

4.1 PREGLED RAZVOJA JAVNIH DEL OD LETA 1991 DO 2009

Prvi primeri javnih del so se pojavili v letu **1990**. Po poplavah je bilo v sanacijska dela vključenih 82 brezposelnih oseb, večina udeležencev je pomagala 30 družinam, ki zaradi starosti, invalidnosti in zdravstvenih ovir same niso mogle sodelovati pri odpravljanju posledic poplav. V Celjskih vrtcih pa so izvedli prvi eksperiment javnih del z izvajanjem investicijskega vzdrževanja objektov in urejanja okolja, pri čemer je sodelovalo 10 ljudi. Tem izkušnjam so sledili tudi drugi programi.

V letu **1991** je bil objavljen prvi razpis javnih del. Izbranih in sprejetih je bilo 245 programov iz 51 občin. Realiziranih je bilo 135 programov, v katerih je bilo vključenih 1.248 brezposelnih oseb. 57 brezposelnih oseb se je preko javnih del tudi redno zaposlilo. Največ programov javnih del je bilo na področju urejanja okolja in v komunalni dejavnosti. Številni so bili tudi socialnovarstveni programi. O izbiri programov je na osnovi javnega razpisa odločal Odbor za izbor javnih del, ki ga je imenovala ministrica za delo, in je bil konstruiran junija 1991. Partnerji pri izvajanju javnih del so bili izvršni sveti občin, Republiški zavod za zaposlovanje in izvajalci javnih del. Javna dela so se izvajala na osnovi Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Ministrstvo za delo je izdalo navodila z metodologijo za izvajanje sofinanciranja javnih del.

V letu **1992** je v 476 programih sodelovalo 3.513 brezposelnih oseb. Raznovrstnost programov je bila večja kot prvo leto. Povečala se je zahtevnost del, saj so se vanje vključile tudi brezposelne osebe z višjo in visoko stopnjo izobrazbe. Največ je bilo socialnovarstvenih programov. Preko javnih del je 268 udeležencev našlo redno zaposlitev. V javna dela je bilo vključenih približno 3% brezposelnih, kar je že primerljivo z zahodnimi državami.

V letu **1993** je bilo realiziranih 671 programov s 4.367 udeleženci, kar je pomenilo 4,5% brezposelnih oseb vključenih v javna dela. Največ udeležencev je bilo vključenih v socialnovarstvene programe, sledila je komunalna dejavnost. Povprečno trajanje programov je bilo 7 mesecev. Čakalna doba pred vključitvijo v programe je bila občutno podaljšana, 80% udeležencev je namreč imelo čakalno dobo nad eno leto. Preko javnih del je našlo zaposlitev 410 oseb.

V letu **1994** je bilo v 690 programov javnih del vključenih 4.475 udeležencev ali 4% brezposelnih oseb. Povečal se je delež vključenih dolgotrajno brezposelnih oseb prijavljenih na zavodu nad 3 leta in udeležencev s V., VI. in VII. stopnjo strokovne izobrazbe. Prav tako se je povečal delež starejših od 40 let ter zmanjšal delež mlajših od 26 let. Število dolgotrajno brezposelnih se je povečalo, saj je bilo v tem letu v javna dela vključenih kar 81,7% oseb, ki so bile več kot eno leto prijavljene na Zavodu. Zaposlitev je našlo 548 brezposelnih oseb. Povečevanje deleža zaposlitev iz leta v leto je začelo kazati poleg na socialne funkcije tudi na zaposlitveno funkcijo javnih del. Opravljene so bile

evalvacije programov javnih del na področju varstva otrok, na socialnem področju, na področju kmetijstva in podeželja, varovanja okolja in turizma ter pravnih vidikov javnih del. Evalvacije so nakazale možnost preraščanja programov javnih del v redne dejavnosti za zagotavljanje dobrin in storitev za občane.

V letu **1995** je bilo v 125 občinah RS izvedenih 813 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 4.272 brezposelnih oseb. Četrtnina udeležencev je bila starejša od 40 let in kar 82% vključenih je bilo dolgotrajno brezposelnih. V programe je bilo prvič skupno vključenih več žensk kot moških zaradi obsežnejšega področja izvajanja socialnovarstvenih programov, programov v izobraževanju, kulturi in turizmu. V okviru javnih del je začelo postajati tudi izobraževanje brezposelnih oseb. 488 oseb se je iz javnih del redno zaposlilo.

V letu **1996** je bilo v 136 občinah realiziranih 983 programov javnih del s 4.728 udeleženci, kar predstavlja 4% brezposelnih. Prevladovali so kvalitetnejši programi (68%), v katere so bile vključene osebe s srednjo in višjo stopnjo izobrazbe. 86% v javna dela vključenih oseb je bilo pred vključitvijo v programe več kot leto dni brezposelnih. Po izteku javnih del se je 556 brezposelnih oseb redno zaposlilo. Povprečno trajanje programov javnih del se je povečalo na 8,6 mesecev.

V letu **1997** je bilo v 1.264 programih vključenih 5.354 brezposelnih oseb, od katerih se jih je kasneje 687 redno zaposlilo. Za pomoč pri obveščanju in motiviranju okolja ter kreiranju in spremljanju programov javnih del je Zavod angažiral tudi zunanje sodelavce. Pričel se je uvajati projekt »Kreiranje javnih del«, s katerim se je precej povečalo število novih programov in s tem tudi število vključenih brezposelnih oseb. Glavni cilji projekta so bili povečanje števila programov javnih del in vključenih brezposelnih oseb, aktiviranje prejemnikov denarnih nadomestil, denarnih pomoči in denarnih dodatkov pri centrih za socialno delo ter povečanje njihove aktivne vloge pri iskanju zaposlitve. Na ta način je Zavod sredstva za socialno varnosti, ki jih je doslej namenjal za pasivno pomoč, usmeril v aktivno pomoč brezposelnim osebam pri vključevanju v javna dela in kasneje v redno zaposlitev (Ulaga, 2003, str. 33-35)¹.

V letu **1998** se je izvajalo 2.236 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 10.641 brezposelni oseb, kar je predstavljalo najvišje število programov javnih del kot tudi v te programe vključenih oseb do tedaj, pa tudi odstotek rednih zaposlitev po koncu javnih del je bil najvišji, redno se je namreč zaposlilo kar 1.805 oseb, torej 17% vseh vključenih v javna dela, kar je mnogo več od povprečja preteklih let, ki je znašalo 12,0%. Pozitivne učinke je pokazalo organizirano spremljanje dejavnosti udeležencev javnih del pri iskanju zaposlitve, poleg tega pa so k tolikšnemu uspehu javnih del v tem letu pripomogli tudi

---

¹ Ker na spletni strani Zavoda RS za zaposlovanje ni več objavljenih letnih poročil od vključno leta 1991 do vključno leta 1997 in ker mi ta poročila na mojo prošnjo s strani Zavoda RS za zaposlovanje niso bila posredovana, dogajanje na področju javnih del v omenjenem obdobju povzeman po diplomski nalogi z naslovom Analiza uspešnosti ter motivov in zadovoljstva partnerjev pri izvajanju javnih del avtorice Mojce Ulaga iz Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani.

drugi dejavniki. Spremenjeni so bili kriteriji za vključevanje brezposelnih oseb, saj je Zavod financiral stimulatívne nagrade udeležencem v občinah z večjim deležem brezposelnih. Uspeh gre pripisati tudi dodatnim dejavnostim, s katerimi so bili izvajalci in naročniki javnih del spodbujeni k pripravi in izvajanju dodatnih programov javnih del. V smislu spremembe pasivnih oblik socialnih pomoči v aktivne oblike pomoči so bile v javna dela prednostno vključene brezposelne osebe, ki so imele pravico do denarnega nadomestila, denarne pomoči ali denarnega dodatka s centra za socialno delo. Največ brezposelnih oseb je bilo v letu 1998 vključenih v nacionalne kmetijske programe, kot so obiranje hmelja, sadja in grozdja, ki jih je Vlada RS sprejela kot subvencijo države kmetijskim panogam v prestrukturiranju. V te programe je bilo vključenih približno 2.000 brezposelnih oseb. Organizacijo javnih del so izvajala gospodarska interesna združenja kmetijskih pridelovalcev. Vlada RS je imenovala projektno skupino, ki bo spremljala projekt javnih del v kmetijstvu ter izdelala predlog dolgoročnejših rešitev zaposlovanja in sezonskih del v kmetijstvu. Projekt Kreiranje javnih del je v svoji eksperimentalni fazi v obdobju od oktobra 1997 do oktobra 1998 dosegel prve spodbudne rezultate, zato je bil julija 1998 objavljen razpis za izvajalce projekta in tako so bilo do konca leta 1998 dobljeni izvajalci za vse območne enote. Naloge, ki so se izvajale v okviru projekta Kreiranje javnih del so bile kreiranje programov javnih del glede na definirane ciljne skupine brezposelnih pristojnih območnih služb, obveščanje in animiranje lokalnega okolja za sodelovanje pri izvajanju javnih del, pridobivanje finančnih sredstev za sofinanciranje javnih del, promocija na lokalni ravni, spremljanje programov javnih del in dejavnosti udeležencev javnih del. Do konca leta je bilo v okviru projekta skupaj oblikovanih približno 434 dodatnih programov, vanje pa je bilo vključenih 1920 brezposelnih oseb. Kreiranih je bilo še več programov, vendar se zaradi zapletov pri financiranju stimulatívne dela nagrade ali materialnih stroškov niso pričeli izvajati. Udeležba v javnih delih je bila po novem kombinacija dela ter izobraževanja in usposabljanja, saj je bil udeleženec praviloma četrtno časa trajanja javnih del vključen v programe usposabljanja in izobraževanja (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 1998, 2010).

V letu **1999** se je izvajalo 2.412 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 10.296 oseb. Povprečno je bilo mesečno v programe javnih del vključenih 5.450 brezposelnih oseb. V primerjavi z letom 1998 je znašal indeks povečanja števila povprečno vključenih brezposelnih oseb v programe javnih del 117. Od tega je bilo 851 javnih del spodbujenih s strani nosilcev projekta Kreiranje javnih del, vključenih je bilo 2.552 udeležencev. Delež brezposelnih vključenih v javna dela je v letu 1999 znašal 8,7% vseh brezposelnih oseb. V letu 1999 se je zaposlilo 1.262 udeležencev javnih del ter 604 udeležencev javnih del v obdobju 6 mesecev po končanju javnih del iz leta 1998. Skupaj se je torej zaposlilo 1.866 oseb, kar znaša 18,1% vključenih v programe javnih del. Po zaključku javnih del se 994 udeležencev ni ponovno prijavilo v evidenco brezposelnih oseb. V programe javnih del v letu 1999 so bile opredeljene prednostne ciljne skupine, in sicer starejše brezposelne osebe stare nad 40 let, mlajše brezposelne osebe stare do 26 let in brez strokovne izobrazbe ter

prijavljene na Zavodu RS za zaposlovanje dalj časa, brezposelne invalidne osebe ter prejemniki denarnega nadomestila in denarne pomoči ter denarnega dodatka pri centrih za socialno delo (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 1999, 2010).

Največ brezposelnih oseb je bilo v letu 1999 vključenih v kmetijske programe, kot so obiranje hmelja, sadja in grozdja, katere je Vlada Republike Slovenije sprejela kot subvencijo države kmetijskim panogam v prestrukturiranju. Vanje je bilo vključenih okrog 1.700 brezposelnih oseb. Organizacijo javnih del so izvajala gospodarska interesna združenja kmetijskih pridelovalcev. V letu 1999 se je izvajal tudi program javnih del na Zavodu - Izvajanje dodatnih programov aktivne politike zaposlovanja, v katerega so bile vključene 103 brezposelne osebe v vseh organizacijskih enotah Zavoda. V pomoč brezposelnim osebam, ki so vključene v programe izobraževanja, je bil skupaj z Ministrstvom za šolstvo organiziran program javnih del Učna pomoč, v katero je bilo vključenih 70 mentorjev za nudenje učne pomoči 3.000 brezposelnim osebam. Na pobudo invalidskih organizacij je bilo skupaj z Ministrstvom za šolstvo in šport organizirano izvajanje programa Fizična pomoč gibalno oviranim učencem, ki so vključeni v redno šolanje in potrebujejo stalno pomoč. V javno delo je bilo vključenih 55 udeležencev. V projekt Skala so bile vključene štiri brezposelne osebe, ki so izvajale vzgojno dejavnost za mlade v obliki različnih projektov mladinskega uličnega dela po vsej Sloveniji. V letu 1999 je bilo organizirano javno delo Razvoj kadrov v socialnem varstvu za 110 brezposelnih oseb. Program je bil namenjen usposobitvi strokovnih delavcev za samostojno delo v socialnem varstvu. V javno delo Pomoč pri delu z ilegalnimi migranti je bilo vključenih 14 brezposelnih oseb, ki so v Prehodnem domu za tujce pomagali pri organiziranju domskega življenja (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 1999, 2010).

V letu **2000** se je izvajalo 2.156 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 10.474 oseb. Povprečno mesečno število v javna dela vključenih brezposelnih oseb je bilo 5.426. Delež brezposelnih osebe vključenih v javna dela v primerjavi z vsemi brezposelnimi v letu 2000 je znašal 9,8%. Prednostne skupine brezposelnih za vključevanje v javna dela so bile določene s Programom javnih del za leto 2000. Od vseh vključenih v javna dela je bilo oseb, ki so brezposelne več kot leto dni 45,1%, brezposelnih, starejših od 40 let 38,0%, moških, starejših od 53 let 3,3%, žensk, starejših od 48 let 4,5%, prejemnikov denarnega nadomestila, starejših od 45 let, 9,2%, brezposelnih oseb, mlajših od 26 let in brez strokovne izobrazbe 4,7%, invalidov 8,6% ter zdravljenih odvisnikov 0,5% od vseh vključenih v javna dela. Posamezni udeleženci sodijo v več ciljnih skupin, zato deležev ni mogoče seštevati. Najvišja izobrazbena struktura brezposelnih oseb vključenih v javna dela je bila med udeleženci socialno-varstvenih programov, izobraževalnih programov in programov v javni upravi, kulturi in turizmu. Najnižja izobrazbena struktura brezposelnih oseb vključenih v javna dela je bila v komunalnih, ekoloških, kmetijskih in gozdarskih programih. Udeležencev s I. ali II. stopnjo izobrazbe je bilo vključenih 36,8%, s III. ali IV.

stopnjo izobrazbe 18,8%, s V. stopnjo izobrazbe 31,7% in s VI. ali VII. stopnjo izobrazbe 12,7%. V letu 2000 se je zaposlilo 1.868 oziroma 17,8% udeležencev javnih del (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2000, 2010).

V letu **2001** se je izvajalo 2.247 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 9.374 oseb. Povprečno mesečno število brezposelnih vključenih v programe javnih del je bilo 5.217. Delež brezposelnih oseb, vključenih v javna dela, v primerjavi z vsemi brezposelnimi v letu 2001, je znašal 9,0%. V okviru ciljnih skupin brezposelnih oseb je bilo v javna dela v letu 2001 vključenih 50,0% dolgotrajno brezposelnih oseb prijavljenih na Zavodu več kot eno leto, 37,6% starejših od 40 let, 12,0% starejših od 50 let, 3,8% mlajših od 26 let in brez strokovne izobrazbe ter 59,6% prejemnikov denarnega nadomestila ali denarne pomoči ter prejemnikov denarnega dodatka pri centrih za socialno delo. Posamezni udeleženci sodijo v več ciljnih skupin, zato deležev ni mogoče seštevati. Med ciljne skupine so bile uvrščene tudi brezposelne osebe v težji socialni stiski in brezposelne osebe z zmanjšano stopnjo zaposljivosti zaradi zdravstvenih in drugih omejitev. Prednostne ciljne skupine brezposelnih oseb, za katere je Zavod finančno stimuliral izvajalce programov javnih del, tako da je zagotavljal dodatna sredstva v višini 50,0 % deleža izhodiščne plače za udeležence, ki jo sicer krije izvajalec ali naročnik, so bile moški, starejši od 53 let (4,8%), ženske, starejše od 48 let (5,9%), prejemniki denarnega nadomestila, starejši od 45 let (9,5%) in invalidi (3,7%). Posamezni udeleženci sodijo v več ciljnih skupin, zato deležev ni mogoče seštevati. Udeležencev s I. ali II. stopnjo izobrazbe je bilo vključenih 33,4 %, s III. ali IV. stopnjo izobrazbe 18,4 %, s V. stopnjo izobrazbe 33,9 % in s VI. ali VII. stopnjo izobrazbe 14,3 %. Najvišja izobrazbena struktura brezposelnih oseb, ki so bile vključene v javna dela, je med bila udeleženci socialno-varstvenih programov, na področju izobraževanja in programov v javni upravi, kulturi in turizmu. Najnižja izobrazbena struktura brezposelnih oseb, ki so bile vključene v javna dela, je bila v komunalnih, ekoloških, kmetijskih in gozdarskih programih. V letu 2001 se je zaposlilo 1.260 oziroma 13,4 % udeležencev javnih del (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2001, 2010).

V letu **2002** se je izvajalo 2.072 programov javnih del, od tega 9 programov nacionalnega pomena. V programe javnih del se je zaradi nihanja števila udeležencev vključilo skupaj 7.552 brezposelnih oseb, od tega 723 v programe nacionalnega pomena. Glede na število vseh brezposelnih oseb je bilo v letu 2002 v programe javnih del vključenih 7,8% brezposelnih oseb. V letu 2002 se je redno zaposlilo 1257 oseb oziroma 16,6% vključenih v javna dela. V skladu s Programom javnih del za leto 2002 so bile vključene brezposelne osebe iz naslednjih ciljnih skupin. 63,7% vključenih je spadalo pod težje zaposeljive osebe, 3,8% je bilo starejših od 50 let, 4,4% je bilo mladih do 26 let prijavljenih na Zavodu več kot 6 mesecev, 18,9% pa je bilo dolgotrajno brezposelnih. (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2002, 2010).

V letu **2003** se je izvajalo 1.830 programov javnih del, od tega 12 nacionalnih programov in 39 programov, ki jih sprejemajo občine. V programe javnih del se je zaradi nihanja števila udeležencev vključilo skupaj 6.749 brezposelnih oseb. 64 brezposelnih oseb je bilo vključenih v programe, ki so jih v celoti financirale občine. Glede na število vseh brezposelnih oseb je bilo v letu 2003 v programe vključenih 7,0% brezposelnih oseb. V programe izobraževanja oziroma usposabljanja je bilo v letu 2003 vključenih 15,1% udeležencev javnih del. V skladu s Programom javnih del so bile vključene brezposelne osebe iz naslednjih ciljnih skupin. 69,7% vključenih v javna dela so bile težje zaposeljive osebe, 3,6% so bile brezposelne osebe nad 50 letom starosti, 3,1% je bilo mladih do 26 leta starosti in prijavljenih na Zavodu več kot 6 mesecev in 18,6% je bilo dolgotrajno brezposelnih oseb prijavljenih na Zavodu več kot 12 mesecev. Zavod je v letu 2003 izvajal 12 nacionalnih programov javnih del, in sicer Razvoj kadrov v socialnem varstvu, Učna pomoč brezposelnim osebam, vključenim v programe izobraževanja, Mobilne ekipe v kmetijstvu, Pomoč pri integraciji tujcev, Izgradnja podpornega okolja za aktiviranje lokalnih potencialov za podjetništvo in inovacije ter razvoj neprofitnih oblik podjetništva, Neodvisno življenje hendikepiranih - osebna asistenca, Izvajanje dodatnih programov aktivne politike zaposlovanja, Psihosocialni programi pomoči družinam z gluho ostarelo osebo oziroma posameznim ostarelim gluhim osebam v Republiki Sloveniji, Biodiverzitetna in kartiranje habitatnih tipov za predvidena območja NATURA 2000, Pomoč pri izvajanju ukrepov za razvoj podeželja na območju s težjimi pridelovalnimi pogoji za kmetijstvo v goriški in obalno-kraški statistični regiji, Povečanje zaposljivosti Romov in Pomoč v prostovoljnem gasilstvu. V programe je bilo vključenih skupaj 583 brezposelnih oseb. V letu 2003 se je zaposlilo 1.083 oziroma 16,0% udeležencev javnih del. (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2003, 2010).

V letu **2004** se je izvajalo 1.835 programov javnih del, vanje pa je bilo vključenih 5.749 (106,1%) udeležencev. Povprečno je bilo mesečno udeleženih 3.674 oseb (99,3%). Skupno število vključenih je bilo večje od načrtovanega zaradi večje fluktuacije udeležencev, povprečno mesečno število vključenih pa je bilo v skladu z načrtovanim. V redno zaposlitev je v letu 2004 prešlo 825 oziroma 14,4% udeležencev javnih del. V skladu s programom so bile vključene brezposelne osebe iz naslednjih ciljnih skupin. 23,6% vključenih v javna dela je bilo starejših od 50 let, 42,8% je bilo dolgotrajno brezposelnih, kar pomeni, da je bila oseba brezposelna 12 mesecev v zadnjih 16 mesecih ali pa da gre za osebo mlajšo od 25 let, ki je brezposelna 6 mesecev v zadnjih 8 mesecih, 3,4% oseb je bilo takih, pri katerih je bil ugotovljen upad delovnih sposobnosti, ki nimajo za posledico statusa invalidnosti, 6,0% je bilo oseb, katerim je bil z odločbo priznan status invalida ali lastnost invalidne osebe, 4,3% oseb je bilo takih, ki so same skrbele za enega ali več otrok starih manj kot 15 let ter take, katerih zakonec je brezposeln, 10,8% pa je bilo drugih specifičnih brezposelnih oseb iz ciljne skupine težje zaposljivih oseb. V nacionalne programe javnih del in v programe, ki so se izvajali na območjih z višjo stopnjo brezposelnosti od povprečne v Republiki Sloveniji, so se v javna dela vključevale tudi druge brezposelne osebe, ki so bile prijavljene pri Zavodu več kot 6 mesecev (9,1 %).

Zavod je v letu 2004 izvajal 9 nacionalnih programov javnih del, in sicer Razvoj kadrov v socialnem varstvu 2004, Učna pomoč brezposelnim osebam, vključenim v programe izobraževanja, Pomoč pri integraciji tujcev in beguncev, Neodvisno življenje hendikepiranih - osebna asistenca, Izvajanje dodatnih programov aktivne politike zaposlovanja, Psihosocialni programi pomoči družinam z gluho ostarelo osebo oziroma posameznim ostarelim gluhim osebam v Republiki Sloveniji, Razvoj terenske mreže, Pomoč pri izvajanju ukrepov za razvoj podeželja na območju s težjimi pridelovalnimi pogoji za kmetijstvo v goriški in obalno-kraški statistični regiji ter Pomoč pri delovanju in razvoju društva Pomlad. V nacionalne programe je bilo vključenih skupaj 547 brezposelnih oseb (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2004, 2010).

V letu **2005** se je izvajalo 1.799 programov javnih del. V programe javnih del je bilo vključenih 5.368 (101,3%) udeležencev. Povprečno je bilo mesečno v programe javnih del vključenih 3.624 (100,7%) udeležencev. Skupno število vključenih je bilo večje od načrtovanega zaradi večje fluktuacije udeležencev, povprečno mesečno število vključenih pa je bilo v skladu z načrtovanim. V redne zaposlitve je iz javnih del v letu 2005 prešlo 772 oziroma 14,4% udeležencev. Zavod je v letu 2005 izvajal 12 nacionalnih programov javnih del: Razvoj kadrov v socialnem varstvu 2005, Učna pomoč brezposelnim osebam, vključenim v programe izobraževanja, Pomoč pri integraciji tujcev in beguncev, Neodvisno življenje hendikepiranih - osebna asistenca, Pomoč pri urejanju arhivskega gradiva in lokalnem informiranju občanov, Pomoč pri urejanju evidenc in računalniških baz podatkov, Pomoč pri izvajanju projektov v Zavodu, Psihosocialni programi pomoči družinam z gluho ostarelo osebo oziroma posameznim ostarelim gluhim osebam v Republiki Sloveniji, Razvoj mreže na nacionalni in mednarodni ravni, Razvoj terenske mreže, Pomoč pri izvajanju ukrepov za razvoj podeželja na območju s težjimi pridelovalnimi pogoji za kmetijstvo v goriški in obalno-kraški statistični regiji ter Socializacija in integracija Romov v lokalno skupnost. V nacionalne programe je bilo vključenih skupaj 588 brezposelnih oseb (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2005, 2010).

V letu **2006** je bilo v 1668 programov javnih del vključenih 4726 brezposelnih oseb, od teh se jih je 717 kasneje tudi redno zaposlilo (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2006, 2010).

V letu **2007** je bilo v 1.148 programov javnih del vključenih 3.475 brezposelnih oseb, od tega se jih je 494 kasneje redno zaposlilo (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2007, 2010).

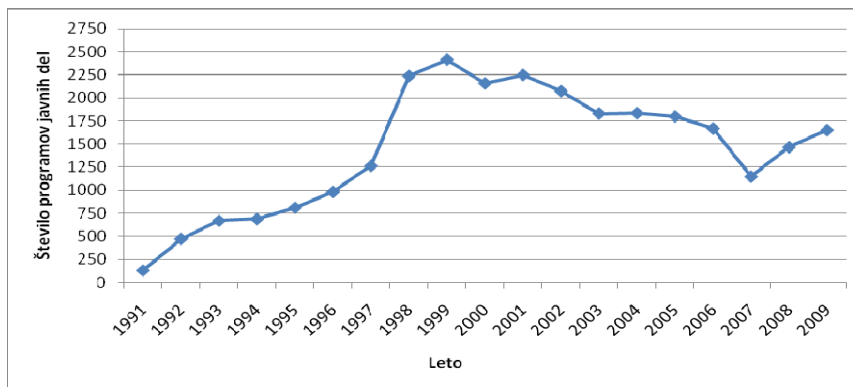
V letu **2008** je bilo v 1466 programov javnih del vključenih 3936 brezposelnih oseb, od tega se jih je 596 kasneje redno zaposlilo (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2008, 2010).

V letu **2009** je bilo v 1.651 programov javnih del vključenih 4.188 brezposelnih oseb, od katerih se je kasneje redno zaposlilo 298 oseb (Letno poročilo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2009, 2010).

Od leta 1991 do leta 2009 je bilo v programe javnih del vključenih skupaj 110.485 brezposelnih oseb, od tega jih je 15.855 pridobilo redno zaposlitev, kar znaša 14,35% glede na število brezposelnih vključenih v javna dela.

Do osamosvojitve Slovenija problema brezposelnosti praktično ni poznala. S poglobljanjem gospodarske krize in s prehodom iz samoupravnega v tržno gospodarstvo pa so se začele spreminjati tudi razmere na trgu dela in Slovenija se je v tem obdobju spopadala z visoko stopnjo brezposelnosti. Tako so se začeli pojavljati prvi poskusni programi javnih del po vzoru evropskih držav. V letu 1991 se je v Sloveniji izvajalo 135 programov javnih del. Kot prikazuje Slika 4, se je število programov javnih del iz leta v leto povečevalo in doseglo vrh v letu 1999, ko se je izvajalo 2.412 programov javnih del. Od leta 2001 dalje se je število programov javnih del zniževalo, tako se je v letu 2007 izvajalo 1.148 programov. V letu 2008 je število programov javnih del zopet naraslo, izvajalo se je 1.466 programov, v letu 2009 pa 1.651 programov javnih del (glej Prilogo 4).

Slika 4: Grafični prikaz gibanja števila programov javnih del od leta 1991 do leta 2009

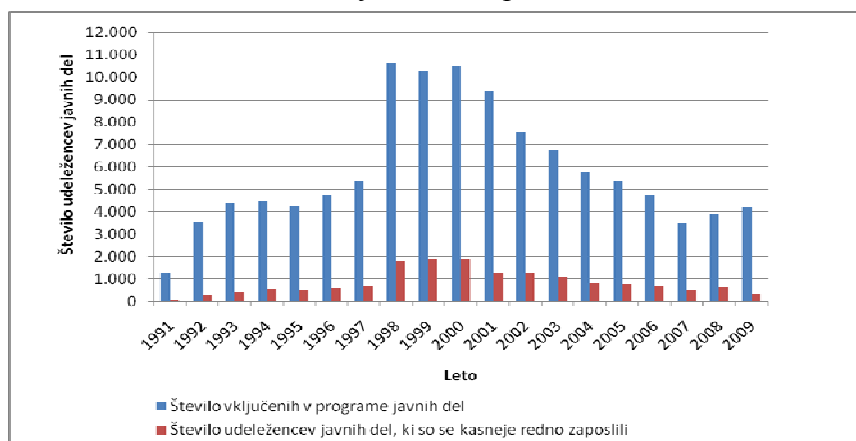

Vir: M. Ulaga, Analiza uspešnosti ter motivov in zadovoljstva partnerjev pri izvajanju javnih del, 2003, str. 38;

Letna poročila Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje od leta 1998 do 2009.

V letu 1991, ko so se javna dela šele začela izvajati, se je po zaključku udeležbe v javnih delih redno zaposlilo 4,5% vključenih. Do konca devetdesetih let je raslo število programov javnih del (največ se jih je izvajalo v letu 1999, in sicer 2.412 programov), število vključenih v javna dela (največ vključenih v javna dela je bilo v letu 1998, in sicer 10.641 udeležencev) ter delež tistih, ki so se po koncu vključitve v javna dela redno zaposlili. Največji delež udeležencev javnih del je, kot je razvidno iz Slike 5, dobil redno zaposlitev v letu 1999, ko se je redno zaposlilo 18,1% vseh vključenih v programe javnih del. Najmanjši delež prehodov v redno zaposlitev po letu 1991 je bilo v letu 2009, ko je v redne zaposlitve prešlo le 7,1% vključenih v javna dela (glej Prilogo 4).

Slika 5: Grafični prikaz števila vključenih v programe javnih del in števila tistih, ki so se kasneje redno zaposlili

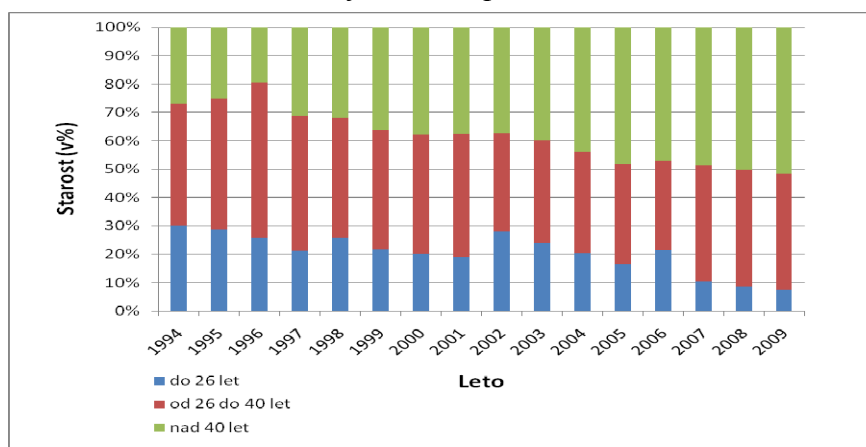

Vir: M. Ulaga, *Analiza uspešnosti ter motivov in zadovoljstva partnerjev pri izvajanju javnih del*, 2003, str. 38;

Letna poročila Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje od leta 1998 do 2009.

Kot je jasno razvidno iz Slike 6, se je od leta 1994 do danes starostna struktura udeležencev javnih del bistveno spremenila. V letu 1994 so najmanjši delež vključenih v javna dela predstavljati starejši od 40 let. V letu 2009 je bilo starejših od 40 let v javna dela vključenih več kot polovica, in sicer kar 51,6%. V letu 1994 je bilo v javna dela vključenih 30% starih do 26 let, v letu 2009 pa le še 7,3% starih do 26 let (glej Prilogo 5).

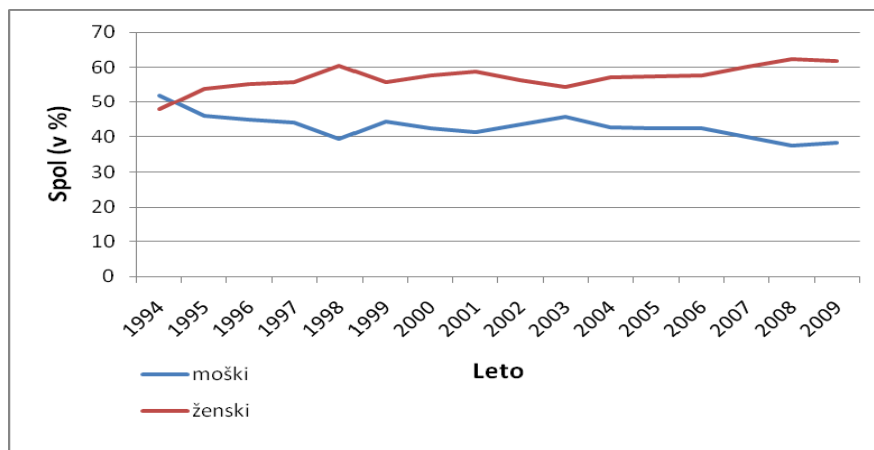
Slika 6: Struktura udeležencev javnih del po starosti v letih od 1994 do 2009

Vir: Tabelarni prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2009.

V letu 1994 so z 52% med udeleženci javnih del prevladovali moški, od leta 1995 pa, kot je razvidno iz Slike 7, prevladujejo ženske. Največja razlika med udeleženci programov javnih del po spoloma je bila v letu 2008, ko je bilo v programe javnih del vključenih 62,5% žensk in 37,5% moških (glej Prilogo 5).

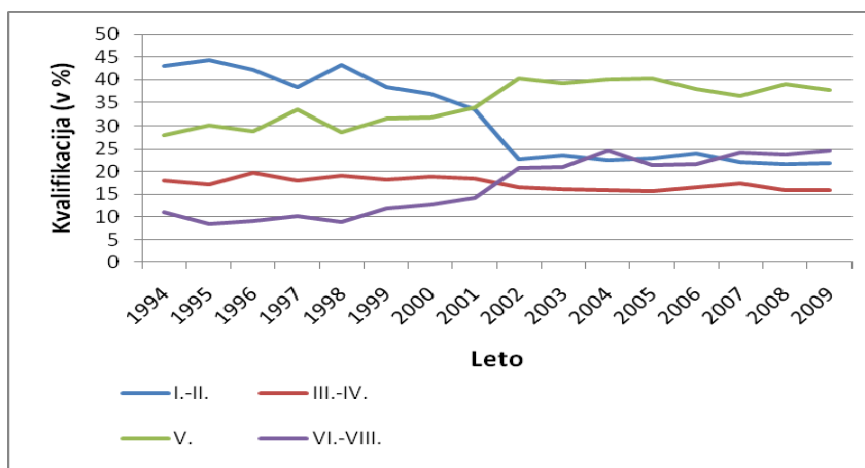
Slika 7: Struktura udeležencev javnih del po spolu v letih od 1994 do 2009

Vir: Tabelarni prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2009.

Slika 8 prikazuje strukturo udeležencev javnih del po kvalifikaciji v letih od 1994 do 2009. V letu 1994 je bilo največ udeleženih v javnih delih tistih z I. ali II. stopnjo izobrazbe, kar 43%, sledili so jim udeleženci s V. stopnjo izobrazbe in 28% udeležbo. 18% udeležencev je imelo III. ali IV. stopnjo izobrazbe, 11% pa VI. ali višjo stopnjo izobrazbe. Do leta 2009 se je struktura udeležencev programov javnih del po stopnji izobrazbe spremenila. V zadnjih letih med udeleženci javnih del prevladujejo tisti s V. stopnjo izobrazbe, v letu 2009 je bilo takih 37,8%. Sledijo jim udeleženci s VI. ali višjo stopnjo izobrazbe, takih je bilo v letu 2009 24,5%. S I. in II. Stopnjo izobrazbe je bilo v letu 2009 v programe javnih del vključenih 21,8% udeležencev, s III. In IV. stopnjo izobrazbe pa je imelo 15,8% udeležencev (glej Prilogo 5).

Slika 8: Struktura udeležencev javnih del po kvalifikaciji v letih od 1994 do 2009

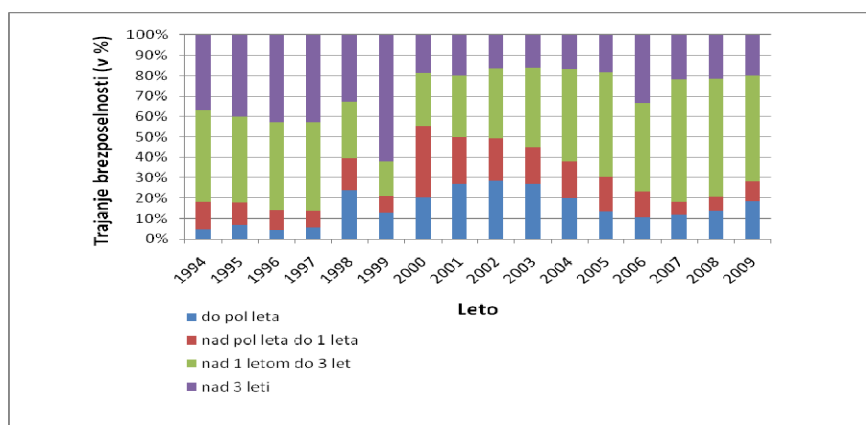

Vir: Tabelarni prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2009.

Iz Slike 9 je razvidno, da je čakalna doba od leta 1994 do leta 2009 stalno nihala. V letu 2006 je 77,1% udeležencev javnih del čakalo več kot eno leto na vključitev v javna dela, v letu 2007 81,7%, v letu 2008 79,3% in v letu 2009 71,6% udeležencev. V letu 1999 je 62% udeležencev čakalo več kot 3 leta za vključitev v javna dela (glej Prilogo 5).

Slika 9: Struktura udeležencev javnih del po trajanju brezposelnosti v letih od 1994 do 2009

Vir: Tabelarni prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2009.

4.2 PROGRAM JAVNA DELA ZA LETI 2009 IN 2010

4.2.1 Pravna podlaga

Program se izvaja na podlagi Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 107/06 - UPB1, 114/06 – ZUTPG, 59/07 - ZŠtip, in 63/07 – popr.), Pravilnika o izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja (Uradni list RS, št. 5/07), Pravilnika o financiranju javnih del (Uradni list RS, št. 112/06, 115/06 in 95/07), veljavnega sklepa MDDSZ, s katerim se določajo območja z višjo stopnjo brezposelnosti od povprečne v Republiki Sloveniji in javnega razpisa za izbor programov javnih del v Republiki Sloveniji (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 2).

4.2.2 Vsebina programa javnih del po področjih izvajanja

Programi javnih del s področja socialnega in invalidskega varstva pomagajo tovrstnim društvom in organizacijam pri razvoju in izvajanju programov, ki so namenjeni ciljnim skupinam uporabnikov (invalidi, odvisniki, ljudje v stiski, bolni) in s katerimi bi postale storitve, ki morajo biti za uporabnike brezplačne, dostopnejše in kakovostnejše.

Za potrebe udeležencev vzgojno – izobraževalnih dejavnosti (otroci, mladostniki in odrasle osebe) in delovanje vzgojno – izobraževalnih zavodov se izvajajo opravila, ki podpirajo in dopolnjujejo osnovne dejavnosti. Izvajanje programov javnih del ne sme dodatno finančno bremeniti udeležencev izobraževanja.

Programi javnih del s kulturnega področja so v pomoč kulturnim organizacijam z zagotavljanjem javnega interesa za kulturo, predvsem s povečanjem javne dostopnosti do kulturnih dobrin, evidentiranjem, ohranjanjem ter vzdrževanjem kulturne dediščine in razvoja.

Programi javnih del s področij komunale in varstva narave zajemajo izvajanje enostavnih in pomožnih del pri urejanju okolja, vključno z odpravljanjem posledic naravnih nesreč ter dela, ki spodbujajo odgovorno ravnanje z okoljem.

V kmetijstvu se izvajajo programi javnih del v pomoč organizacijam, društvom, kmetijskim gospodarstvom in občinskim programom pri ohranjanju in varovanju kulturne krajine, gozdov, pri razvoju podeželja in kot pomoč društveni dejavnosti na podeželju (društva podeželskih žena, društva podeželske mladine).

Z javnimi deli se lahko izvajajo tudi programi, ki niso uvrščeni na navedena področja, če so naravnani razvojno. Razvojni program se lahko izvaja največ dve leti (Program Javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 2-3).

4.2.3 Partnerji pri izvajanju programa javnih del in njihova vloga

Nosilec programa javnih del je MDDSZ, za njegovo izvedbo pa je pristojen Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. MDDSZ kot pristojno za spremljanje in nadzor programa skrbi, da ga Zavod RS za zaposlovanje izvaja v skladu z veljavnimi predpisi in v okviru predvidenih sredstev. Zavod RS za zaposlovanje pa program javnih del izvaja v skladu z veljavnimi predpisi, usmeritvami MDDSZ in na podlagi pogodb o financiranju delovanja in izvajanju ter financiranju programov Zavoda RS za zaposlovanje, sklenjenih z MDDSZ.

Partnerji pri izvajanju programov javnih del so Zavod RS za zaposlovanje, naročniki in izvajalci programov javnih del ter brezposelne osebe, vključene v programe javnih del. Njihove medsebojne obveznosti so opredeljene s pogodbo (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 5).

Sredstva za izvajanje programov javnih del zagotavljata Zavod RS za zaposlovanje in naročnik javnih del, lahko pa tudi izvajalec programov javnih del (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 1)

Naloge Zavoda RS za zaposlovanje so, da poleg deleža sredstev za plače udeležencem zagotavlja sredstva za stroške javnega prevoza na delo in iz dela ter javnega prevoza na usposabljanje in izobraževanje, da krije stroške zdravniškega pregleda ter da krije stroške prehrane med delom (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 1). Zavod RS za zaposlovanje pripravi razpis in izvede izbor programov javnih del v skladu z razpisom, organizira izvedbo programov, sodeluje z delodajalci kot morebitnimi izvajalci programov javnih del, pripravlja in sklepa pogodbe o izvajanju javnih del z naročniki in izvajalci programov javnih del, napoti brezposelne osebe v programe javnih del v skladu z zaposlitvenimi načrti in potrjenimi potrebami v okviru programov javnih del, pripravlja in sklepa pogodbe o vključitvi v programe javnih del z brezposelnimi osebami, vključenimi v

programe javnih del, odloča o vključevanju udeležencev javnih del v programe usposabljanja in izobraževanja za potrebe izvajanja programa javnih del, ki jih financira Zavod RS za zaposlovanje, zagotavlja sredstva za kritje dela stroškov izvajanja programov javnih del, pripravlja analize in nadzira izvajanje programov javnih del ter o vsem poroča MDDSZ (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 5).

Za lokalne programe javnih del so naročniki praviloma lokalne skupnosti, za nacionalne programe pa pristojna ministrstva.

Nacionalni programi javnih del so tisti, ki se izvajajo v najmanj treh območnih službah zavoda pod enakimi pogoji (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 7)

Naročniki programov javnih del morajo zagotavljati javni interes in sredstva za kritje dela stroškov izvajanja programa javnih del (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 5).

Naročniki oziroma izvajalci programov javnih del zagotavljajo sredstva za pokrivanje stroškov razlike plač udeležencev, stroškov regresa za letni dopust in materialnih stroškov skupaj s stroški prostorov in potrebno opremo (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 1). Prav tako zagotavljajo sredstva za kritje stroškov dodatkov za posebne obremenitve pri delu, neugodne vplive okolja, nevarnost pri delu ter delo v delovnem času, ki je za delavca manj ugoden. Udeležencem, katerih plača ne dosega minimalne plače, zagotavljajo tudi izplačilo prispevkov za socialno varnost v skladu z zakonom, ki ureja prispevke za socialno varnost, in kot osnovno upoštevajo minimalno plačo (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 9).

Javna dela organizirajo delodajalci ali druge organizacije za tiste dejavnosti, katerih cilj ni pridobivanje dobička in kadar z dejavnostjo, ki se izvaja v okviru javnih del, ne povzročajo nelojalne konkurence na trgu. Izvajalci javnih del so lahko le neprofitni delodajalci. Za potrebe programa se kot neprofitni štejejo tisti delodajalci, ki imajo v ustanovitvenem aktu določeno nepridobitno naravo oziroma vračajo vse dohodke v osnovno dejavnost in ne delijo dobička (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 3).

Izvajalci programov javnih del so dolžni obvestiti Zavod RS za zaposlovanje o datumi začetka javnega dela, in sicer najmanj deset dni pred začetkom izvajanja, izvajati program javnega dela v skladu s potrjeno vsebino, napotiti brezposelne osebe, izbrane za vključitev v program javnega dela, na zdravniški pregled, skleniti posebne pogodbe o zaposlitvi z udeleženci programa javnega dela, prijaviti uslužbenke programa javnega dela v socialno zavarovanje (M1) v osmih dneh po sklenitvi posebne pogodbe o zaposlitvi, obračunavati in izplačevati plače udeležencem programa javnega dela na podlagi evidence prisotnosti na delu in v skladu s pogodbo, uvesti udeležence programa javnega dela v delo in ga organizirati, strokovno voditi program in zagotoviti udeležencem programa javnega dela

ustrezno mentorstvo, izvajati sprejeti program usposabljanja in izobraževanja za udeležence programa javnega dela, omogočiti udeležencem programa javnega dela aktivno iskanje zaposlitve, zagotoviti varnost pri delu in zaščitna sredstva za udeležence programa javnega dela med izvajanjem programa javnega dela, zagotoviti sredstva za kritje dela stroškov izvajanja programov javnih del skupaj z regresom za letni dopust ter poročati v skladu z navodili Zavoda RS za zaposlovanje (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 5-6).

Medsebojne obveznosti med zavodom in naročnikom oziroma izvajalcem programa javnega dela se uredijo s pogodbo o izvajanju programa javnega dela, ki jo skleneta zavod in izvajalec oziroma zavod, naročnik in izvajalec programa javnega dela (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 8-9).

V skladu z navodilom Ministrstva za finance so izvajalci programov javnih del dolžni v svojih poslovnih knjigah in poslovnih poročilih prikazati poslovanje s sredstvi za izvajanje programov javnih del ločeno od svoje redne dejavnosti. Ločeno spremljanje poslovanja se zagotavlja z vzpostavitvijo posebnega stroškovnega mesta za izvajanje programov javnih del (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 6).

4.2.4 Vključevanje brezposelnih oseb v programe javnih del

Programi javnih del so izbrani na podlagi javnega razpisa. V njem so opredeljeni pogoji in merila za izbor programov. Merila posameznim območnim službam zavoda omogočajo, da bodo spodbujale vključevanje ciljnih skupin brezposelnih ob upoštevanju strukture brezposelnih na njihovem območju. Program je tako spodbuden za območja z višjo stopnjo brezposelnosti od povprečne v Republiki Sloveniji. Z merili razporejanja finančnih sredstev ta območja pridobijo možnost za izvajanje večjega števila programov, vključenih je več brezposelnih oseb in večji je tudi delež sredstev pri sofinanciranju njihovih plač (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 1).

Vključevanje brezposelnih oseb v programe javnih del po posameznih službah zavoda poteka na podlagi kvot objavljenih v javnem razpisu. Kvote sredstev javnega razpisa se določijo na podlagi zadnjih uradnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije o povprečni stopnji brezposelnosti tekočega leta, ugotovljeni v posamezni območni službi zavoda, deleža vseh brezposelnih oseb, prijavljenih v območni službi zavoda glede na celotno Slovenijo in deleža ciljnih skupin brezposelnih oseb za vključitev v program. Pri določitvi kvot sredstev javnega razpisa se upošteva regijski pristop za hitrejše zmanjševanje razlik med regijami (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 8).

4.2.5 Ciljna skupina programa in čas vključenosti brezposelnih oseb

Brezposelne osebe se vključujejo v program na podlagi podpisanega zaposlitvenega načrta in ustreznega napotila v izbrani program javnih del. Vključujejo se lahko ciljne skupine brezposelnih oseb, določene s programom (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 4).

Program javna dela za leti 2009 in 2010 sprejet septembra 2008 opredeljuje kot ciljne skupine brezposelnih, ki se lahko vključijo v lokalne in nacionalne programe javnih del, dolgotrajno brezposelne osebe, prijavljene na Zavodu RS za zaposlovanje 12 mesecev v zadnjih 16 mesecih, razen zakonsko določenih skupin, pri kateri se ta gostota zahteva samo ob prvi vključitvi v program javnega dela (invalidi, katerih invalidnost je bila ugotovljena z odločbo pristojnega organa² in ki se jim vključenost lahko podaljša, če jim ni mogoče zagotoviti ustrezne ali primerne zaposlitve, ter ženske, starejše od 53 let, in moški, starejši od 55 let) in brezposelni invalidi ter brezposelni Romi (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 4-5).

V oktobru 2009 so na spletni strani MDDSZ objavili dokument Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010 v katerem je zapisano, da se v lokalne in nacionalne programe javnih del se lahko vključujejo naslednje skupine brezposelnih oseb. Brez čakalne dobe se lahko vključijo invalidi, Romi in osebe po prestani zaporni kazni. Po treh mesecih prijave na Zavodu RS za zaposlovanje se lahko vključijo starejši od 50 let, prejemniki denarnega nadomestila in denarne socialne pomoči, samohranilci in osebe, katerih zakonec je tudi brezposeln. Po šestih mesecih prijave na Zavodu RS za zaposlovanje se lahko vključijo iskalci prve zaposlitve, osebe s I. in II. stopno strokovne izobrazbe, osebe z upadom delovnih sposobnosti in brezposelne osebe mlajše od 30 let. (Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010, 2009, str. 3). V javna dela se v letu 2010 lahko vključijo tudi tisti, ki so bili v letu 2009 v ta program vključeni manj kot 1 leto (Javna dela in usposabljanje na delovnem mestu, 2009).

V javnem razpisu bodo posamezne območne službe Zavod RS za zaposlovanje in njegova centralna služba z merili za izbor programov javnih del določile, katere izmed naštetih skupin dolgotrajno brezposelnih oseb bodo dodatno spodbujene za vključitev v programe javnih del, ob upoštevanju strukture brezposelnosti na njihovem območju. Bodo to starejši od 50 let, osebe s I. in II. stopnjo strokovne izobrazbe, iskalci prve zaposlitve, osebe s posebnimi ovirami pri zaposlovanju (upad delovne sposobnosti, socialne razmere), invalidi, katerih invalidnost je bila ugotovljena z odločbo pristojnega organa.

Pri vključevanju v programe javnih del bodo imele prednost brezposelne osebe, ki so prejemniki denarnega nadomestila in denarne socialne pomoči.

---

² Kot invalidi se štejejo osebe po 3. členu Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Uradni list RS, št. 100/05 – UPB1), podrobno so naštetih v 3. členu Navodil za izpolnjevanje obrazca prijave v zavarovanje za invalide (Uradni list RS, št. 10/05 in 43/05).

Brezposelne osebe so lahko vključene v program javnega dela največ eno leto, razen invalidov, katerih invalidnost je zagotovljena z odločbo pristojnega organa in ki se jim vključitev lahko podaljša, če jim ni mogoče zagotoviti ustrezne ali primerne zaposlitve, ter žensk, starejših od 53 let, in moških, starejših od 55 let, ki so v program javnih del lahko vključeni do izpolnitve pogojev za upokojitev (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 4-5).

4.2.6 Pravice in obveznosti v javna dela vključenih brezposelnih oseb

Za udeležence programov javnih del se kot polni delovni čas šteje 30 – urna tedenska delovna obveznost. Invalidi so lahko skladno z odločbo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije vključeni v program javnega dela krajši delovni čas od polnega delovnega časa (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 5).

Brezposelne osebe se vključijo v program javnega dela z dnem sklenitve posebne pogodbe o zaposlitvi z izvajalcem programa javnih del, če v njej ni določen drug datum nastopa dela. Pogodba o zaposlitvi se sklene ob upoštevanju posebnosti glede plačila za delo, trajanja dopusta, polnega delovnega časa in razlogov za njeno prenehanje.

Brezposelne osebe vključene v programe javnih del, so lahko največ četrtino delovnega časa vključene v programe usposabljanja in izobraževanja za delo, ki ga v programu javnih del opravljajo. Obenem so dožne aktivno iskati zaposlitev.

Če je brezposelna oseba pred vključitvijo v program javnega dela prejela denarno nadomestilo, ji ta pravica med vključitvijo v program javnega dela miruje. Po prenehanju te vključitve ima pravico, da v osmih dneh uveljavi denarno nadomestilo za preostali čas.

Pravice brezposelne osebe, vključene v program javnega dela so plača, izražena v deležu od minimalne plače po stopnjah strokovne usposobljenosti za delo, ki ga opravlja v programu javnih del, povračilo stroškov prevoza na delo in iz dela z javnim prevoznim sredstvom, povračilo stroškov prevoza na usposabljanje in izobraževanje z javnim prevoznim sredstvom, povračilo stroškov prehrane med delom, vključitev v program usposabljanja in izobraževanja za potrebe izvajanja javnega dela, regres za letni dopust ter zagotovljena varnost pri delu.

Na podlagi pogodbe o vključitvi v javno delo, sklenjene z Zavodom RS za zaposlovanje, in posebne pogodbe o zaposlitvi, sklenjene z izvajalcem programa javnega dela, so obveznosti brezposelne osebe vključene v javno delo izpolnjevanje delovnih obveznosti in doseganje pričakovanih delovnih rezultatov, aktivno iskanje zaposlitve v skladu z zaposlitvenim načrtom ter obvezna udeležba v izobraževanju in usposabljanju, na katero jo

napoti Zavod RS za zaposlovanje v skladu s potrebami javnega dela (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 6).

4.2.7 Financiranje programov javnih del

V okviru predloga Proračuna Republike Slovenije za leto 2010 je na proračunski postavki 3551 – Spodbude za zaposlitev brezposelnih oseb za izvajanje programa v letu 2010 namenjenih 35 milijonov evrov (Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010, 2009, str. 1).

Stroški zavoda so stroški subvencij za zdravniški pregled udeležencev programov javnih del, delež njihovih plač, njihovo prehrano med delom, javni prevoz na delo in iz dela ter na usposabljanje in izobraževanje, stroške organizacije izvedbe programa (izbor programov, napotitev brezposelnih oseb v javna dela, sklepanje pogodb z izvajalci in naročniki, mesečni obračun), spremljanje in nadzor nad izvajanjem posameznih programov javnih del.

Naročniki oziroma izvajalci programov javnih del zagotavljajo sredstva za kritje stroškov razlike plač, regresa za letni dopust, dodatkov za posebne obremenitve pri delu, neugodne vplive okolja, nevarnost pri delu in delo v delovnem času, ki je za delavce manj ugoden, materialnih stroškov skupaj s stroški za prostor in potrebno opremo ter udeležencem, katerih plača ne dosega minimalne plače, zagotavljajo tudi izplačilo razlike prispevkov za socialno varnost ter kot osnovo upoštevajo minimalno plačo.

Plače udeležencev v programih javnih del in drugi stroški se financirajo v skladu z Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti s pravilnikom, ki določa financiranje javnih del, in z merili, določenimi z javnim razpisom (Program javna dela za leti 2009 in 2010, 2008, str. 8-9).

4.2.8 Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje je 16. oktobra 2009 v Uradnem listu (št. 81/2009) in na svoji spletni strani objavil Javni razpis za izbor programov javnih del v RS za leto 2010. Razpis je temeljil na Spremembah Programa javnih del 2009/2010 za leto 2010, ki jih je 15. oktobra 2009 zaradi blažitve posledic gospodarske krize na trgu dela sprejela Vlada RS. Zaradi gospodarske krize je število brezposelnih močno naraslo. Sprememba Programa javnih del 2009/2010 za leto 2010 naj bi čim večjemu številu brezposelnih omogočila socialno in delovno vključenost (Javna dela in usposabljanje na delovnem mestu, 2010).

Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2001 se kažejo v povečanem obsegu sredstev namenjenih programu, širitvi ciljnih skupin in povečanem številu

brezposelnih oseb, ki se bodo lahko vključevale v nacionalne in lokalne programe javnih del v letu 2010 (Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010, 2009, str. 1).

Nov javni razpis za izbor programov javnih del je vreden 35 milijonov evrov, kar je skoraj 13 milijonov evrov več od sprva predvidenih sredstev za leto 2010. Za nacionalne programe je okvirno namenjenih 4,2 milijona evrov. Za lokalne programe pa je namenjeno za območne službe Celje 3,9 milijona evrov, Koper 1,18 milijona evrov, Kranj 1,3 milijona evrov, Ljubljana 2,92 milijona evrov, Maribor 6,8 milijona evrov, Murska Sobota 9 milijona evrov, Nova Gorica 510.000 evrov, Novo Mesto 530.000 evrov, Ptuj 1,1 milijona evrov, Sevnica 720.000 evrov in Velenje 1,84 milijona evrov (Javni razpis za izbor programov javnih del v Republiki Sloveniji za leto 2010, 2009).

Sredstva bodo v celoti zagotovljena iz Proračuna RS. Ravno tako je v novem javnem razpisu predvidena vključitev 7.000 brezposelnih oseb v nacionalne in lokalne programe javnih del, kar je skoraj dvakrat več od sprva načrtovanega števila za leto 2010 (3.900 vključitev).

Razpis za javna dela 2010 omogoča delodajalcem in drugim organizacijam ugodnejše pogoje za izvajanje programov javni del. Povečal se je namreč delež, ki ga država sofinancira pri izvajanju posameznega programa. Tako bo iz državnega proračuna zagotovljeno od 50- do 100-odstotno sofinanciranje plač za vključene v javna dela. S tem se bo zmanjšalo finančno breme občin, ki ravno tako sofinancirajo izvajanje programov javnih del.

Poleg tega so se razširile ciljne skupine brezposelnih za vključitev v programe javnih del. Doslej so se v javna dela lahko vključevali brezposelni invalidi in brezposelni Romi, in sicer brez čakalne dobe, ter dolgotrajno brezposelni (to so tisti, ki so na Zavodu prijavljeni 12 mesecev v zadnjih 16 mesecih). Po novem se, poleg navedenih skupin, v javna dela po 3 mesecih prijave na Zavodu lahko vključijo tudi starejši od 50 let, prejemniki denarnega nadomestila in denarne socialne pomoči ter samohranilci in osebe, katerih zakonec je ravno tako brezposeln. Po 6 mesecih prijave na Zavodu se po novem v javna dela lahko vključijo iskalci prve zaposlitve, osebe s končano ali nedokončano osnovno šolo, osebe z upadom delovni sposobnosti, zaposlitveno ovirane osebe in osebe, mlajše od 30 let. V javna dela se v letu 2010 lahko vključijo tudi tisti, ki so bili v letu 2009 v ta program vključeni manj kot 1 leto (Javna dela in usposabljanje na delovnem mestu, 2009).

SKLEP

Neoklasična teorija se je s predpostavkami popolne konkurence, samodejne tendence tržnega gospodarstva k ravnotežju in polne zaposlenosti lepo skladala z blaginjo v prvih tridesetih letih prejšnjega stoletja, njeno relevantnost pa je pod vprašaj postavila velika kriza s terjanjem rešitev, ki jih takratni predsednik Hoover zaradi svoje ideološke vpetosti v koncept laissez faire, ni mogel ponuditi, in odprl se je prostor za drugačne pristope, med njimi tudi Keynesovo teorijo efektivnega povpraševanja. Keynes je postavil temelje ekonomske politike intervencionizma in se je zaradi resnega problema brezposelnosti v tridesetih letih prejšnjega stoletja zavzemal za povečanje vloge javnih del. Čas Rooseveltovega predsednikovanja, ki se je takoj po izvolitvi leta 1932 s programom New Deal lotil reševanja krize, zaznamujejo številne ekonomske, politične in socialne inovacije in nove smernice razvoja političnega sistema v ZDA. Problem visoke brezposelnosti je reševal s številnimi in obsežnimi programi javnih del.

New Deal ni končal velike krize, saj se je začela 2. svetovna vojna, brezposelnost je začela padati in je bila v oktobru 1944 na zgodovinsko nizki ravni 0,8%. Employment Act iz leta 1946 je razglasil maksimalno zaposlenost, proizvodnjo in kupno moč. Tako v naslednjih dveh desetletjih ZDA niso financirale nobenega programa za ustvarjanje novih delovnih mest. Politike ustvarjanja delovnih mest so pravzaprav obstajale samo v 60. in 70. letih 20. stoletja. Od leta 1948 do leta 1975 brezposelnost ni nikoli presegla 7%, za javna dela pa je značilno, da se začnejo izvajati v večjem obsegu takrat, ko se brezposelnost povečuje in jih krčijo v času gospodarske ekspanzije in manjšanja brezposelnosti.

Javna dela v Sloveniji danes so del aktivne politike zaposlovanja. Zagotavlja jih država in z njimi lokalni skupnosti nudi komunalne in druge storitve, ki bi ji sicer bile nedostopne, ker so tržno nezanimive. Pri neprostovoljni brezposelnosti gre z vidika države za ekonomski problem, z vidika posameznika pa za eksistenčni, socialni, psihološki in moralni problem. Javna dela se sprva kažejo kot socialni ukrep, ki se z nudenjemčasne zaposlitve osredotoča na težje zaposeljive osebe. Vendar pa danes v Sloveniji javna dela spremljajo programi izobraževanj, usposabljanj in prekvalifikacij z dolgoročnim ciljem zagotoviti brezposelnemu stalno zaposlitev. Iz tega vidika pa javna dela predstavljajo ekonomski ukrep.

V Sloveniji so se javna dela hitro uveljavila. Od leta 1991 do leta 2009 so se skladno z gibanjem registrirane brezposelnosti gibala tudi število programov javnih del in število v njih vključenih brezposelnih oseb. Stopnja brezposelnosti se je od zadnjega četrletja 2008 do vključno aprila 2010 kot posledica svetovne finančne krize stalno povečevala, na kar se je odzvala tudi Vlada RS s Spremembo Programa javnih del 2009/2010 za leto 2010, ki je vreden 35 milijonov evrov, kar je skoraj 13 milijonov več od sprva predvidenih sredstev za leto 2010, ter predvideva vključitev 7.000 brezposelnih oseb v nacionalne in lokalne programe javnih del, kar je skoraj dvakrat več od sprva načrtovanih 3.900 vključitev.

LITERATURA IN VIRI

1. Allen, L. (2001). *The Global Financial System 1750-2000*. London: Reaktion Books.
2. *America in the 20th Century: 1930 – 1939* 2nd ed., rev. and expanded with primary sources. New York: 2003 Marshall Cavendish Corporation.
3. Badger, A. J. (1993). *The New Deal: the depression years, 1933–40*. New York: Hill & Wang.
4. Blum, R. (1956). *Ruzvelt i Nju dil*. Beograd: Rad.
5. Broehl, W. G. (1992). *Trading the World's Grain*. Hanover: University Press of New England.
6. Brooks, M. (2008, 17. maj). 1929: Can it happen again? *In Defence of Marxism*. Najdeno 9. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.marxist.com/1929-can-it-happen-again.htm>
7. *Civil Works Administration [National Master]*. Najdeno 10. decembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.statemaster.com/encyclopedia/Civil-Works-Administration>
8. Damijan P., J. (2009, 13. februar). Protekcionizem je zdaj najhitrejša pot v pogubo. *Razgledi*. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://razgledi.net/2009/02/13/protekcionizem-je-zdaj-najhitrejsa-pot-v-pogubo/>
9. Dobeck, M. F. & Elliott, E. (2007). *Money*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
10. Employment Act of 1946. (b.l.) V *Answers.com*. Najdeno 3. marca 2010 na spletnem naslovu <http://www.answers.com/topic/employment-act-of-1946>
11. Fugate, T.D. (b.l.) National Youth Administration. *Encyclopedia of Oklahoma History & Culture*. Najdeno 10. decembra 2009 na spletnem naslovu <http://digital.library.okstate.edu/encyclopedia/entries/N/NA014.html#top>
12. Hudson, J. (1988). *Unemployment after Keynes: towards a new general theory*. New York: St. Martin's Press.
13. Jakus, D. (2008). *Vloga javnih del v ZDA od obdobja Velike krize do danes in vloga javnih del v Sloveniji danes* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
14. Janoski, T. (1990). *The Political economy of unemployment: active labor market policy in West Germany and the United States*. Berkeley: University of California Press.
15. Landy, M. & Milkis, S. (2008). *American Government: Balancing Democracy and Rights*. New York: Cambridge University Press.
16. Levitan, S.A. & Gallo, F. (1991). *Spending to save: expanding employment opportunities*. Washington, D.C.: George Washington University Center for Social Policy Studies.
17. Mesar, M. (2008, 29. januar). Se zgodovina res ponavlja? *Vzajemci.com*. Najdeno 8. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://vzajemci.com/vz_article.php?ArticleID=9598
18. Mužina, A. (2005). Javno – zasebno partnerstvo. *Sodobna javna uprava: zbornik povzetkov. Konferenca Ministrstva za javno upravo, Portorož od 23.5. do 25.5.2005* (str. 14 – 16). Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.

19. Olson, J. S. (2001). *Historical dictionary of the Great Depression, 1929 – 1940*. Westport: Greenwood Press.
20. Poredoš, R. (2004, 24. oktober). Obletnica velikega ameriškega borznega zloma leta 1929. *STA*. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=879910>
21. Public Works Administration. (b.l.) V *Encyclopaedia Britannica online*. Najdeno 20. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/482574/Public-Works-Administration>
22. Robertson, R.M. (1973). *History of the American Economy*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
23. Rosenfeld, R. & Zavatsky, J. (b.l.). Farm Credit Act of 1933. *Enotes*. Najdeno 28. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.enotes.com/major-acts-congress/farm-credit-act>
24. Roth Kremen, G. (1974). MDTA: The Origins of the Manpower Development and Training Act of 1962. *United States Department of Labor*. Najdeno 3. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.dol.gov/oasam/programs/history/mono-mdttext.htm>
25. Rothermund, D. (1996). *The Global impact of the Great Depression. 1929 – 1939*. London: Routledge.
26. Samuelson, P.A. & Nordhaus, W.D. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV založba.
27. Schumann, R.E. (2003, 30. januar). Compensation from World War II through the Great Society. *Bureau of Labor Statistics*. Najdeno 3. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.bls.gov/pub/cwc/cm20030124ar04p1.htm>
28. Smith, B.M. (2004). *A history of the global stock market: from ancient Rome to Silicon Valley*. Chicago: The University of Chicago Press.
29. Sreenivasan, J. (2009). *Poverty and the Government in America: A Historical Encyclopedia*. California: ABC – CLIO.
30. Sušjan, A. (2006). *Uvod v zgodovino ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
31. U.S. Bureau of Labor Statistics. (b.l.). Employment status of the civilian noninstitutional population, 1940 to date. Najdeno 18. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.bls.gov/cps/cpsaat1.pdf>
32. U.S. Census Bureau. (2010). State and Local Governments -- Expenditures for Public Works. Najdeno 16. aprila 2010 na spletnem naslovu www.wwwcensusgov.zuom.info/compendia/statab/2010/tables/10s0426.xls
33. Ulaga M. (2003). *Analiza uspešnosti ter motivov in zadovoljstva partnerjev pri izvajanju javnih del* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. United States Department of Labor. History at the Department of Labor. Najdeno 14. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.dol.gov/oasam/programs/history/dpt.htm>
35. Works Progress Administration. (2005, 1. julij). V *Ohio History Central*. Najdeno 30. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.ohiohistorycentral.org/entry.php?rec=1011>

36. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (1999). Letno poročilo 1999. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/SLO/Predstavitev/LetnaPorocila/lp99/pogl4.htm>
37. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (1999). Letno poročilo 1999. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp99/pogl4.htm#25>
38. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2000). Letno poročilo 2000. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp00/pogl4.htm#25>
39. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2001). Letno poročilo 2001. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/SLO/Predstavitev/LetnaPorocila/lp01/pogl4.htm#25>
40. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2002). Letno poročilo 2002. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/predstavitev/LetnaPorocila/lp02/vsebina/slo/Pogl4.htm>
41. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2003). Letno poročilo 2003. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp03/slovenija/Pogl04.htm>
42. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2004). Letno poročilo 2004. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp04/Slovenija/slo/Pogl04.htm>
43. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2005). Letno poročilo 2005. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp05/Slovenija/Slo/Pogl05.htm>
44. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2006). Letno poročilo 2006. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/Analize/2007/PorociloOizvajanjuAPZ2006.pdf>
45. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2007). Letno poročilo 2007. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp07/Slovenija/slo/17-tabelarni-prikaz.htm>
46. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2008). Letno poročilo 2008. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp08/Slovenija/index.htm>
47. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2009). Javni razpis za izbor programov javnih del v Republiki Sloveniji za leto 2010. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/SLO/Dejavnost/JavniRazpisi/16-10-09JD/JavniRazpis.pdf>
48. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2009). Letno poročilo 2009. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/predstavitev/LetnaPorocila/lp09/LETNO%20POROCILO%20ZRSZ%202009.pdf>

49. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2009). Nove priložnosti za brezposelne in delodajalce: javna dela in usposabljanje na delovnem mestu. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/NovinarskoSredisce/ObvestilaZaJavnost/2009/21-10-09.htm>
50. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2009). Spremembe Programa javna dela za leti 2009 in 2010 za leto 2010. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/dejavnost/JavniRazpisi/16-10-09JD/16-10-09JD.htm>
51. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Tabelarni prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2008. Najdeno 5. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/lp08/Slovenija/slo/17-tabelarni-prikaz.htm>

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: SEZNAM KRATIC.....	1
PRILOGA 2: ZAPOSLOTVENI STATUS CIVILNEGA PREBIVALSTVA V ZDA.....	2
PRILOGA 3: IZDATKI ZA JAVNA DELA V LETU 1990 TER OD LETA 1995 DO LETA 2006.....	4
PRILOGA 4: GIBANJE ŠTEVILA PROGRAMOV IN UDELEŽENCEV JAVNIH DEL TER ŠTEVILA IN DELEŽA ZAPOSLOTEV OD LETA 1991 DO LETA 2009.....	6
PRILOGA 5: STRUKTURA UDELEŽENCEV JAVNIH DEL OD LETA 1994 DO LETA 2009.....	7

PRILOGE

Priloga 1: Seznam kratic

Kratica	Razlaga
AAA	Agricultural Adjustment Administration
ARA	Area Redevelopment Administration
CCC	Civilian Conservation Corps
CETA	Comprehensive Employment and Training Act
COOP	Banks for Cooperatives
CPI	Consumer Price Index
CWA	Civil Works Administration
EBRA	Emergency Banking Relief Act
FCIC	Federal Corp Insurance Corporation
FDIC	Federal Deposit Insurance Corporation
FERA	Federal Emergency Relief Administration
FSA	Farm Security Administration
HIRE	Help throught Industrial Retraining and Employment
JTPA	Job Training Partnership Act
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
MDTA	Manpower Development and Training Act
NIRA	National Industrial Recovery Act
NLRA	National Labor Relations Act
NLRB	National Labor Relations Board
NRA	National Recovery Administration
NYA	National Youth Administration
PWA	Public Works Administration
RS	Republika Slovenija
SEC	Securities and Exchange Commission
SSA	Social Security Act
TVA	Tennessee Valley Authority
WPA	Works Progress Administration
ZDA	Združene države Amerike

Priloga 2: Zaposlitveni status civilnega prebivalstva v ZDA

Tabela 1: Zaposlitveni status civilnega prebivalstva (v 1000)

Leto	Civilno prebivalstvo	Civilna delovna sila	% delovne sile v prebivalstvu	Prebivalstvo, ki ni v delovni sili	Število brezposelnih	% brezposelnih
Osebe stare 14 let in več						
1940	99.840	55.640	55,7	44.200	8.120	14,6
1941	99.900	55.910	56,0	43.990	5.560	9,9
1942	98.640	56.410	57,2	42.230	2.660	4,7
1943	94.640	55.540	58,7	39.100	1.070	1,9
1944	93.220	54.630	58,6	38.590	670	1,2
1945	94.090	53.860	57,2	40.230	1.040	1,9
1946	103.070	57.520	55,8	45.550	2.270	3,9
1947	106.018	60.168	56,8	45.850	2.356	3,9
Osebe stare 16 let in več						
1947	101.827	59.350	58,3	42.477	2.311	3,9
1948	103.068	60.621	58,8	42.447	2.276	3,8
1949	103.994	61.286	58,9	42.708	3.637	5,9
1950	104.995	62.208	59,2	42.787	3.288	5,3
1951	104.621	62.017	59,2	42.604	2.055	3,3
1952	105.231	62.138	59,0	43.093	1.883	3,0
1953	107.056	63.015	58,9	44.041	1.834	2,9
1954	108.321	63.643	58,8	44.678	3.532	5,5
1955	109.683	65.023	59,3	44.660	2.852	4,4
1956	110.954	66.552	60,0	44.402	2.750	4,1
1957	112.265	66.929	59,6	45.336	2.859	4,3
1958	113.727	67.639	59,5	46.088	4.602	6,8
1959	115.329	68.369	59,3	46.960	3.740	5,5
1960	117.245	69.628	59,4	47.617	3.852	5,5
1961	118.771	70.459	59,3	48.312	4.714	6,7
1962	120.153	70.614	58,8	49.539	3.911	5,5
1963	122.416	71.833	58,7	50.583	4.070	5,7
1964	124.485	73.091	58,7	51.394	3.786	5,2
1965	126.513	74.455	58,9	52.058	3.366	4,5
1966	128.058	75.770	59,2	52.288	2.875	3,8
1967	129.874	77.347	59,6	52.527	2.975	3,8
1968	132.028	78.737	59,6	53.291	2.817	3,6
1969	134.335	80.734	60,1	53.602	2.832	3,5
1970	137.085	82.771	60,4	54.315	4.093	4,9
1971	140.216	84.382	60,2	55.834	5.016	5,9
1972	144.126	87.034	60,4	57.091	4.882	5,6
1973	147.096	89.429	60,8	57.667	4.365	4,9
1974	150.120	91.949	61,3	58.171	5.156	5,6
1975	153.153	93.774	61,2	59.377	7.929	8,5

Se nadaljuje

Nadaljevanje

1976	156.150	96.158	61,6	59.991	7.406	7,7
1977	159.033	99.008	62,3	60.025	6.991	7,1
1978	161.910	102.250	63,2	59.659	6.202	6,1
1979	164.863	104.962	63,7	59.900	6.137	5,8
1980	167.745	106.940	63,8	60.806	7.637	7,1
1981	170.130	108.670	63,9	61.460	8.273	7,6
1982	172.271	110.204	64,0	62.067	10.678	9,7
1983	174.215	111.550	64,0	62.665	10.717	9,6
1984	176.383	113.544	64,4	62.839	8.539	7,5
1985	178.206	115.461	64,8	62.744	8.312	7,2
1986	180.587	117.834	65,3	62.752	8.237	7,0
1987	182.753	119.865	65,6	62.888	7.425	6,2
1988	184.613	121.669	65,9	62.944	6.701	5,5
1989	186.393	123.869	66,5	62.523	6.528	5,3
1990	189.164	125.840	66,5	63.324	7.047	5,6
1991	190.925	126.346	66,2	64.578	8.628	6,8
1992	192.805	128.105	66,4	64.700	9.613	7,5
1993	194.838	129.200	66,3	65.638	8.940	6,9
1994	196.814	131.056	66,6	65.758	7.996	6,1
1995	198.584	132.304	66,6	66.280	7.404	5,6
1996	200.591	133.943	66,8	66.647	7.236	5,4
1997	203.133	136.297	67,1	66.836	6.739	4,9
1998	205.220	137.673	67,1	67.547	6.210	4,5
1999	207.753	139.368	67,1	68.385	5.880	4,2
2000	212.577	142.583	66,1	69.994	5.692	4,0
2001	215.092	143.734	66,8	71.359	6.801	4,7
2002	217.570	144.863	66,6	72.707	8.378	5,8
2003	221.168	146.510	66,2	74.658	8.774	6,0
2004	223.357	147.401	66,0	75.956	8.149	5,5
2005	226.082	149.320	66,0	76.762	7.591	5,1
2006	228.815	151.428	66,2	77.387	7.001	4,6
2007	231.867	153.124	66,0	78.743	7.078	4,6
2008	233.788	154.287	66,0	79.501	8.924	5,8
2009	235.801	154.142	65,4	81.659	14.265	9,3

Vir: Bureau of Labor Statistics, 2010.

Priloga 3: Izdatki za javna dela v ZDA v letu 1990 ter od leta 1995 do leta 2006

Tabela 2: Izdatki za javna dela v ZDA v letu 1990 ter od leta 1995 do leta 2006 (v 1000)

	Skupaj	Avtoceste	Zračni promet	Vodni promet in terminali	Kanalizacija	Ravnanje z odpadki	Oskrba z vodo	Promet
1990: Skupaj	161.359	68.370	9.290	2.168	22.785	12.829	24.621	21.296
Državni izdatki	50.206	42.056	915	572	1.079	1.304	188	4.074
Lokalni izdatki	111.153	26.314	8.375	1.596	21.688	11.525	24.433	1.722
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	41,4	54,1	58,3	45,9	45,0	11,4	26,4	24,7
1995: Skupaj	180.148	77.109	8.397	2.309	23.583	14.990	28.041	25.719
Državni izdatki	56.392	46.893	783	604	1.462	1.658	178	4.814
Lokalni izdatki	123.756	30.216	7.614	1.706	22.121	13.331	27.863	20.904
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	40,7	55,2	45,3	47,7	37,7	13,2	26,6	29,2
1996: Skupaj	184.739	79.092	8.793	2.578	24.665	14.700	28.950	25.961
Državni izdatki	57.847	47.548	796	784	1.527	1.620	184	5.388
Lokalni izdatki	126.892	31.545	7.997	1.794	23.138	13.080	28.766	20.573
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	40,2	54,9	43,4	48,3	37,8	10,4	25,5	29,0
1997: Skupaj	194.207	82.062	10.136	2.809	25.667	15.682	31.176	26.675
Državni izdatki	58.593	48.773	883	739	1.098	1.677	164	5.260
Lokalni izdatki	135.614	33.289	9.253	2.070	24.570	14.005	31.012	21.415
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	40,5	54,8	48,1	49,0	37,4	10,0	28,0	28,2
1998: Skupaj	201.833	87.214	10.459	2.785	25.647	16.118	32.069	27.542
Državni izdatki	62.556	51.971	810	830	1.132	1.988	172	5.653
Lokalni izdatki	139.277	35.243	9.649	1.955	24.515	14.130	31.897	21.889
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	40,4	55,1	47,8	45,0	35,3	10,6	27,0	28,0
1999: Skupaj	214.378	93.018	12.632	3.070	26.980	16.067	34.089	28.522
Državni izdatki	67.392	56.242	1.013	798	1.128	1.958	164	6.089
Lokalni izdatki	146.986	36.776	11.619	2.273	25.852	14.110	33.924	22.433
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	41,5	55,8	52,8	48,4	36,0	8,5	30,3	26,4
2000: Skupaj	23.569	101.336	13.160	3.141	28.052	17.208	35.789	31.883
Državni izdatki	74.974	61.942	1.106	763	955	2.347	354	7.407
Lokalni izdatki	155.595	39.394	12.054	2.277	27.098	14.861	35.435	24.476
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	41,9	55,7	51,0	51,5	36,0	8,9	29,5	30,5
2001: Skupaj	245.112	107.235	15.532	5.995	28.061	18.657	36.757	32.875
Državni izdatki	79.517	66.436	1.321	951	987	2.601	347	6.874
Lokalni izdatki	165.595	40.800	14.211	5.044	27.075	16.055	36.410	26.001
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	42,0	56,1	54,2	71,8	32,9	8,5	29,2	26,0

Se nadaljuje

Nadaljevanje

	Skupaj	Avtoceste	Zračni promet	Vodni promet in terminali	Kanalizacija	Ravnanje z odpadki	Oskrba z vodo	Promet
2002: Skupaj	263.529	115.467	16.209	3.571	31.238	19.047	40.527	37.468
Državni izdatki	85.801	71.248	1.170	1.015	1.050	2.736	386	8.195
Lokalni izdatki	177.728	44.219	15.039	2.556	30.189	16.311	40.141	29.273
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	42,9	57,3	52,8	47,3	37,1	8,4	29,2	30,7
2003: Skupaj	277.278	117.676	17.046	5.875	32.540	19.183	43.260	41.678
Državni izdatki	89.911	72.455	1.565	1.150	1.003	2.693	353	10.694
Lokalni izdatki	187.367	45.241	15.481	4.725	31.537	16.491	42.908	30.985
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	43,2	55,7	53,2	63,3	38,3	7,6	31,3	33,9
2004: Skupaj	285.206	118.179	18.031	4.047	35.535	20.373	44.806	44.237
Državni izdatki	88.763	72.194	1.505	1.175	1.568	2.952	531	8.838
Lokalni izdatki	196.443	45.985	16.525	2.872	33.966	17.421	44.275	35.399
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	43,1	55,8	54,0	44,4	39,6	8,8	30,5	36,2
2005: Skupaj	294.695	124.604	17.962	3.951	36.600	21.469	45.799	44.310
Državni izdatki	92.823	76.575	1.406	1.156	1.109	3.184	319	9.074
Lokalni izdatki	201.872	48.028	16.556	2.795	35.491	18.285	45.480	35.237
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	42,4	55,9	51,9	49,4	38,7	9,3	31,4	31,3
2006: Skupaj	314.069	135.412	18.393	4.286	39.220	22.679	47.752	46.327
Državni izdatki	101.839	84.289	1.432	1.327	1.266	3.254	337	9.934
Lokalni izdatki	212.230	51.123	16.961	2.958	37.955	19.425	47.415	36.393
Naložbe v osnovna sredstva (v odstotkih)	42,4	56,4	49,3	43,2	39,1	9,3	30,1	30,5

Vir: State and Local Governments – Expenditures for Public Works, 2010.

Priloga 4: Gibanje števila programov in udeležencev javnih del ter števila in deleža zaposlitev od leta 1991 do leta 2009

Tabela 3: Gibanje števila programov in udeležencev javnih del ter števila in deleža zaposlitev od leta 1991 do leta 2009

Leto	Število programov javnih del	Število vključenih v programe javnih del	Število tistih, ki so se kasneje redno zaposlili	% tistih, ki so se kasneje redno zaposlili
1991	135	1.248	57	4,5
1992	476	3.513	268	7,6
1993	671	4.367	410	9,3
1994	690	4.475	548	12,2
1995	813	4.272	488	11,4
1996	983	4.728	556	11,7
1997	1.264	5.354	687	12,8
1998	2.236	10.641	1.805	16,7
1999	2.412	10.296	1.866	18,1
2000	2.156	10.474	1.868	17,8
2001	2.247	9.374	1.260	13,4
2002	2.072	7.552	1.257	16,6
2003	1.830	6.749	1.083	16,0
2004	1.835	5.749	825	14,4
2005	1.799	5.368	772	14,4
2006	1.668	4.726	717	15,1
2007	1.148	3.475	494	14,2
2008	1.466	3.936	596	15,1
2009	1.651	4.188	298	7,1
SKUPAJ	27.552	110.485	15.855	

Vir: M. Ulaga, Analiza uspešnosti ter motivov in zadovoljstva partnerjev pri izvajanju javnih del, 2003, str. 38;

Letna poročila Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje od leta 1998 do 2009.

Priloga 5: Struktura udeležencev javnih del od leta 1994 do leta 2009

Tabela 4: Struktura udeležencev javnih del od leta 1994 do leta 2009

LETO	STAROST (v %)			SPOL (v %)		KVALIFIKACIJA (v %)				TRAJANJE BREZPOSELNOSTI (ČAKALNA DOBA) (v %)			
	do 26 let	nad 26 do 40 let	nad 40 let	moški	ženski	I.-II.	III.- IV.	V.	VI.- VIII.	do pol leta	nad pol leta do 1 leta	nad 1 letom do 3 let	nad 3 leti
1994	30,0	43,0	27,0	52,0	48,0	43,0	18,0	28,0	11,0	4,7	13,6	44,8	36,9
1995	28,8	46,2	25,0	46,1	53,9	44,2	17,1	30,2	8,5	6,7	11,2	41,9	40,2
1996	25,8	54,8	19,4	44,8	55,2	42,2	19,8	28,9	9,1	4,1	9,8	43,3	42,8
1997	21,3	47,5	31,2	44,1	55,9	38,4	18,0	33,4	10,2	5,5	8,1	43,5	42,9
1998	25,8	42,3	31,9	39,5	60,5	43,2	19,1	28,7	9,0	23,8	15,7	27,9	32,6
1999	21,8	42,1	36,1	44,3	55,7	38,3	18,2	31,6	11,9	12,8	8,0	17,2	62,0
2000	20,1	41,9	38,0	42,4	57,6	36,8	18,8	31,7	12,7	20,2	34,7	26,4	18,7
2001	18,9	43,5	37,6	41,2	58,8	33,4	18,4	33,9	14,3	26,9	23,1	30,2	19,8
2002	28,2	34,4	37,4	43,6	56,4	22,6	16,5	40,2	20,7	28,7	20,5	34,5	16,3
2003	24,0	36,1	39,9	45,6	54,4	23,5	16,2	39,3	21,0	27,0	17,8	39,3	15,9
2004	20,5	35,7	43,8	42,7	57,3	22,5	15,9	40,1	24,5	20,0	18,0	45,2	16,8
2005	16,6	35,2	48,2	42,5	57,5	22,8	15,6	40,3	21,3	13,2	17,2	51,0	18,6
2006	21,5	31,4	47,1	42,3	57,7	24,0	16,5	37,9	21,6	10,4	12,5	43,5	33,6
2007	10,4	40,8	48,8	39,9	60,1	22,0	17,4	36,5	24,1	12,0	6,3	59,7	22,0
2008	8,7	41,2	50,1	37,5	62,5	21,6	15,8	38,9	23,7	13,5	7,2	57,7	21,6
2009	7,3	41,1	51,6	38,2	61,8	21,8	15,8	37,8	24,5	18,4	10,0	51,8	19,8

Vir: TABELARNI prikaz strukture udeležencev javnih del v letih od 1994 do 2009.